

Slučaj hrvatske Wikipedije: Enciklopedija znanja ili Enciklopedija za naciju?

Autorska izjava: Ovo izvješće predstavlja ocjenu slučaja dezinformacija na hrvatskoj Wikipediji koju je sačinio vanjski stručnjak za tu temu i koji, nakon temeljite analize postavki hrvatske zajednice, daje tri preporuke za rješavanje tekućih izazova. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom izvješću su stavovi autora i ne odražavaju nužno službenu politiku ili stav Zaklade Wikimedia. Zaklada Wikimedia objavljuje izvješće iz razloga transparentnosti.

Izvršni sažetak

[Wikipedija na hrvatskom jeziku \(Hr.WP\)](#) se već više od desetljeća bori s izazovima u pogledu sadržaja i kodeksa ponašanja, što dovodi do rastuće zabrinutosti među globalnom zajednicom volontera. Uz podršku Upravnog odbora Zaklade Wikimedia, Zaklada je angažirala vanjskog stručnjaka za procjenu izazova s kojima se projekt suočava. Procjena, koja je provedena između veljače i svibnja 2021. godine, nastojala je utvrditi je li bilo

organiziranih pokušaja unošenja dezinformacija u hrvatsku Wikipediju te jesu li projekt preuzeli ideološki nastrojeni korisnici koji su strukturalno neusklađeni s [pet stupova Wikipedije](#) na temelju kojih se određuju tradicionalne uređivačke postavke Wikipedijinih projekata.

Hrvatska Wikipedija predstavlja hrvatsku standardnu varijantu srpsko-hrvatskog jezika. Za razliku od drugih pluricentričnih jezičnih projekata Wikipedije, uključujući, engleski, francuski, njemački i španjolski, Wikipedijina srpsko-hrvatska zajednica je, od 2003. godine, podijeljena na bosansku, hrvatsku, srpsku i originalnu srpsko-hrvatsku. Izvješće zaključuje kako je ovakva struktura omogućila lokalnim jezičnim zajednicama podjelu na projekte, što se često svodilo na stavove političkih stranaka u tim regijama. Izvješće još dodaje kako je ova podjela novostvorenim zajednicama uskratila uređivačku raznolikost koja inače vodi i podržava tradicionalno uspješni uređivački konsenzus koji postoji u drugim pluricentričnim jezičnim projektima.

Zaključak je procjene da su Hr.WP-om dominirali ideološki motivirani korisnici neusklađeni s Wikipedijinih pet stupova, što je potvrdilo zabrinutost globalne zajednice u pogledu integriteta projekata. Njegov pregled članaka na Hr.WP i dokumenata koji se odnose na zajednicu otkrio je da je grupa administratora i urednika više od desetljeća imala stvarnu kontrolu nad projektom. Dokazi koje je on prikupio i procijenio ukazuju da su tijekom tog razdoblja oni namjerno iskrivljavali sadržaj predstavljen u člancima, zloupotrebjavali ovlasti i sustavno zaobilazili općeprihvaćene globalne prakse Wikipedijine zajednice.

Dok je ova istraga bila u toku, volonteri hrvatske jezične zajednice neovisno su započeli proces reorganizacije i preuzimanja mjera. Kao rezultat toga, niz administrativnih mjera poduzetih protiv spornih administratora doveo je do jedne globalne zabrane i [opoziva](#) njihovih administratorskih prava. Izvješće zaključuje kako ta promjena otvara put za moguću obnovu zajednice. Ono također navodi kako trenutačni administratori i aktivni urednici uvode konkretna poboljšanja u neke od najosjetljivijih i najspornijih članaka.

Na temelju opsežnog istraživanja i uvida u to kako je pokret ustrojio druge Wikipedijine projekte na pluricentričnim jezicima, izvješće daje tri preporuke:

1. Poticanje hrvatske jezične zajednice da nastavi s ponovnom uspostavom snažnog sustava lokalnog upravljanja, zahtijevajući prema potrebi nadzor i podršku od ostalih dijelova Zaklade Wikimedia.
2. Poticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o objedinjavanju izbora u zajednici za administratorske i dužnosničke uloge diljem uključenih wikija (bosanski, hrvatski, srpski i srpsko-hrvatski).
3. Poticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o mogućnostima ponovnog spajanja bosanskih, hrvatskih i srpskih jezičnih projekata u izvorne srpsko-hrvatske jezične projekte kako bi se ponovno uskladili s praksama drugih pluricentričnih jezika koji imaju objedinjene Wikipedija projekte; uključujući, ali ne ograničavajući se na Wikipedije na kineskom, engleskom, njemačkom, španjolskom, tamilskom, korejskom i francuskom jeziku.

U izvješću su navedene prednosti i nedostaci u pogledu svake preporuke te izvučene pouke kako bi se podržala snažnija i otpornija zajednica.

Uvod:

Wikipedija na hrvatskom jeziku napravljena je 16. veljače 2003. godine, uz Wikipediju na srpskom jeziku, nakon što su oba projekta odvojena od Wikipedije na srpsko-hrvatskom jeziku u vrijeme kada MediaWiki još uvijek nije podržavao konverziju teksta u pogledu pisma. Srpsko-hrvatski [međusobno je razumljiv pluricentrični jezik](#)¹ u Jugoistočnoj Europi, koji je napisan na ćirilici i latinici te trenutačno pokriva četiri manje različite jezične verzije Wikipedije: bosansku, hrvatsku, srpsku i izvornu srpsko-hrvatsku koja je bila privremeno arhivirana² na nekoliko mjeseci 2005. godine.

1. DINAMIKA ZAJEDNICE

- **Događaji u 2021. godini:** Niz administrativnih mjera poduzetih protiv glavnine spornih administratora Wikipedije na hrvatskom jeziku, koje su započete u studenom 2020. i kulminirale u ožujku 2021. godine, rezultirao je [globalnom zabranom i opozivom administratorskih prava](#) voditeljima skupine koji su na prvom mjestu bili odgovorni za zlouporabu projekta kroz tzv. „sock-puppeting“. Time se otvorio put za ono što se, nadamo se, može pretvoriti u obnovu potpune funkcionalnosti i ponovno usklađenje Hr.WP-a.³ Od početka 2021. godine, novoizabrani administratori i aktivni urednici napravili su jasna i konkretna poboljšanja u desecima najosjetljivijih i najspornijih članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku. Obnova hrvatske jezične zajednice je u tijeku, a prema riječima dugogodišnjeg člana hrvatske zajednice na Wikipediji „novoizabrani administratori pridržavaju se Wikipedijinih načela te su ih spremni štiti“.⁴
- **Manipulativno ponašanje:** Pregled dostupne dokumentacije povezane sa zajednicom, uključujući rasprave na onwikiju na stranicama pojedinačnih članaka i Zahtjeve za mišljenje (RfC), koji obuhvaća razdoblje između 2007. i 2020. godine (vidjeti [Popis pregledanih članaka tijekom ove procjene](#)), otkrio je rašireni obrazac manipulativnog ponašanja i zlouporabe ovlasti od ideološki nastrojene skupine koju su činili administratori Wikipedije na hrvatskom jeziku i drugi urednici volonteri. Opći dojam koji proizlazi iz ovog pregleda pokazuje da se skupina ponašala koordinirano i strateški te da su njihovi postupci ostali dosljedni tijekom promatranog vremenskog razdoblja. Čini se da su ključni članovi grupe dinamički prilagođavali svoje ponašanje kako ne bi alarmirali ili pokrenuli reakcije globalne zajednice (vidjeti, na primjer, ove rasprave na RfC-ima iz from [2010](#), [2016](#), i [2019](#)).⁵

---

¹ Pluricentrični jezici definiraju su pomoću nekoliko interaktivnih kodificiranih standardnih oblika; ostali primjeri uključuju kineski, francuski, njemački, portugalski, španjolski i tamilski; pogledajte: Clyne, Michael G., . (1992). *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations*. Contributions to the sociology of language 62. Berlin i New York: Mouton de Gruyter. ISBN 3-11-012855-1.

² [Obavijest o privremenom zatvaranju](#) na Meti.

³ Prema anketiranim volonterima Hr.WP-a.

⁴ Anketa zajednice Hr.WP-a.

⁵ Obrasci ponašanja uočeni na pregledanim RfC-ima također ukazuju na moguće slučajeve neprimjerenog pritiska koji su neki članovi skupine vršili izvan Wiki kanala.

Krajem 2020. godine, postalo je očito da je glavni član skupine opstruirao postupke glasovanja u zajednici koristeći tzv. „sock-puppets“, visoko manipulativnu praksu stvaranja i korištenja lažnih mrežnih identiteta u svrhu obmane. Otkrivanje i potvrda lažnih profila dovela je do [globalne zabrane za tog korisnika u prosincu 2020.](#) Time se otvorila prilika za povratak na hrvatsku Wikipediju urednika koji su se spremni pridržavati pet stupova, te organiziranje novih izbora u zajednici, što je dovelo do uklanjanja ovlasti za ostale članove skupine.

- **Preuzimanje projekta na Hr.WP-u:** Skupina koja je više od desetljeća imala stvarnu kontrolu nad Wikipedijom na hrvatskom jeziku namjerno je iskrivljavala sadržaj prikazan u člancima na Wikipediji te uspješno opstruirala svaki pokušaj zabrinutih članova zajednice da poprave nacionalističku pristranost i dezinformacije. Taj organizirani pothvat doveo je do potpunog preuzimanja kontrole nad sadržajem i dinamikom zajednice (vidjeti odjeljak: [Ključni rezultati i analize slučaja:](#)). Potrajao je više od deset godina i doveo do odlaska urednika koji su se spremni pridržavati pet stupova te do izrazitog iskrivljavanja sadržaja u stotinama članaka i kroz različite teme.⁶ Preuzimanje, tj. „zarobljavanje“ projekta Wikipedije na hrvatskom jeziku otkrilo je – i iskoristilo – ranjivost Wikipedijinog modela samoupravljanja zajednice. Odražavajući fenomen *zarobljene države*, koji predstavlja jedno od najvažnijih pitanja današnjeg nazadovanja demokracije u svijetu, slučaj Hr.WP-a pokazao je da i zajednica i sadržaj mogu *i hoće* propadati ako njihove institucije zarobe organizirane i ideološki nastrojene skupine.

Wikipedijin model samoupravljanja zajednice ukorijenjen je u „*tendenciji zajednica da ispune ideal što demokratskije organizacije vlastitog ustroja i djelovanja*“ ([Rijshouwer, 2019., str. 237](#)). Kao društveni projekt, Wikipedija se oslanja na „*prevladavajuću ideologiju demokratske i transparentne suradničke proizvodnje putem konsenzusa i medijacije sukoba*“ ([Zachary J. McDowell, Matthew A.](#)).

- **Grupiranje radikalne desnice:** Utisak je da se ova skupina sastojala od prijatelja iz stvarnog života, ideoloških simpatizera i političkih saveznika.⁷ Brojni članci koje su kreirali i uređivali članovi ove grupe odražavaju stavove koji se poklapaju sa političkim i društveno-kulturološkim pozicijama koje zagovara labavo povezana skupina hrvatskih *radikalno desnih* političkih stranaka i ultrakonzervativnih populističkih pokreta. Skupina je upotrebljavala svoje položaje i ovlasti u zajednici za privlačenje novih, slično orijentiranih suradnika, ušutkavanje i zabranu neistomišljenika, manipuliranje izborima u zajednici i potkopavanje mehanizama za rješavanje sukoba unutar Wikipedije. To je uključivalo opstruiranje dva lokalna Arbitražna odbora⁸ i nekoliko slučajeva mrežnog i izvanmrežnog maltretiranja prijavljenog u RfC i Timu za povjerenje i sigurnost Zaklade Wikimedia.
- **Neusklađenost misije:** U raspravama o Zahtjevima za mišljenje (RfC) također je vidljivo da su ti urednici i administratori djelovali s uvjerenjem da svrha Wikipedije na hrvatskom jeziku nije pružiti skup ljudskih znanja na hrvatskom jeziku, već je ona namijenjena nacionalnoj državi te stoga treba odražavati konzervativna i domoljubna stajališta (vidjeti odjeljak: [Ključni rezultati i analize slučaja](#)). Još je jedno izgledno rašireno uvjerenje među ovom skupinom bilo da druge etničke države i skupine – posebice one iz regije – *mogu i trebaju* imati vlastite patriotske inačice mrežne enciklopedije (Ovo je bilo posebno očito tijekom rasprava na RfC-ima iz [2013.](#) i [2019.](#)).

---

⁶ Potvrđeno tijekom pregleda povezanih Zahtjeva za mišljenje (RfC) na Meti i u medijskim izvješćima.

⁷ Potvrđeno tijekom pregleda povezanih Zahtjeva za mišljenje (RfC) na Meti

⁸ Wikipedija:Arbitražna (Prvi prijedlog)

⁹ Wikipedija:Arbitražni odbor (Drugi prijedlog)

- **Sustavna opstruiranja tradicionalnih procesa u zajednici:** U proteklom je desetogodišnjem razdoblju bilo desetak RfC rasprava na Meti, a gotovo su sve ostale nedorečene zbog sustavnog ometanja. Iako to može biti znak duboko ukorijenjene ideološke podjele unutar lokalne zajednice, izglednije je da je ta opstrukcija bila rezultat dobro organiziranog pothvata iste usko povezane skupine. Nadalje se čini da je skupina namjerno neutralizirala legitimne brige oko pristranosti sadržaja i/ili problematičnog ponašanja uporabom poznatih dezinformacijskih taktika, uključujući relativizaciju činjenica,¹⁰ fokusiranje na druge teme putem skretanja pažnje,¹¹ diskreditiranje ostalih sudionika¹² i neposredno maltretiranje.¹³ Suprotno onome što se moglo očekivati, skupina neusklađenih administratora na Hr.WP-u aktivno je sudjelovala u RfC raspravama na Meti. Analiza ponašanja i komunikacije u pregledanim Zahtjevima za mišljenje (RfC) pokazala je da bi se u slučajevima kad bi se rasprava počela zahuktavati, uskoro došlo do a) skretanja s izvorne teme; b) korištenja argumenata ad hominem; i c) poplave irelevantnih komentara i informacija. Ova vrsta komunikacije učinkovito bi stvorila pomutnju te produljila rasprave do unedogled, što je pogoršalo sveopće razočaranje među urednicima Hr.WP-.
- **Kultura nekažnjivosti:** Međutim, treba napomenuti da je, usprkos potencijalnoj uključenosti političkih motiva, upravo raširena i dominantna kultura nekažnjivosti – koja se očitovala kroz komunikaciju sporne skupine s drugim članovima zajednice koji bi izrazili zabrinutost zbog svog lokalnog wikija – učvrstila preuzimanje Wikipedije na hrvatskom jeziku.
- **Uloga Wikimedijine Zaklade:** Izostanak intervencije Zaklade u slučaju Hr.WP-a odigralo je važnu ulogu u odlasku umjerenih urednika i administratora s hrvatske Wikipedije nakon neuspjeha [RfC iz 2013. godine](#). Taj su stav izričito izrazili članovi hrvatske zajednice koji su sudjelovali u anketi koja je provedena u sklopu ove istrage. Šira globalna zajednica Wikimedije i hrvatska javnost [postali su svjesni već 2007.](#) da hrvatska jezična inačica internetske enciklopedije ima problema sa zajednicom te da sadrži izrazito ideološki obojen sadržaj.¹⁴ U intervjuu iz 2013. s hrvatskim liberalnim dnevnim novinama Jutarnji list, osnivač Wikipedije Jimmy Wales potvrdio je da je Zaklada svjesna toga te da istražuje probleme unutar projekta na hrvatskom jeziku.¹⁵ Međutim, povezani Zahtjev za mišljenje (RfC), koji je započeo te iste godine, ostao je nedorečen i propao je nakon mjeseci, rasprave koja je, s vremena vrijeme bivala uzaludna. Nije postojao uspostavljen proces Fondacije koji bi pružao podršku naporu zajednice.

¹⁰ [Requests for comment/Croatian Wikipedia - User Suradnik13 - blocking and deleting – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/hrvatska Wikipedia - Korisnik Suradnik13 - blokiranje i brisanje – Meta

¹¹ [Requests for comment/Croatian Wikipedia - User: Dalibor Bosits case – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/hrvatska Wikipedia - Korisnik: Slučaj Dalibora Bositsa – Meta

¹² [Requests for comment/2013 issues on Croatian Wikipedia/Evidence/Conduct – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Problemi s hrvatskom Wikipedijom iz 2013./Dokazi/Ponašanje – Meta

¹³ [Requests for comment/Site-wide administrator abuse and WP:PILLARS violations on the Croatian Wikipedia – Meta](#) (Zahtjevi za mišljenje (RfC))

¹⁴ https://meta.wikimedia.org/wiki/Requests_for_comment/Croatian_Wikipedia_-_User_Suradnik13_-_blocking_and_deleting (Zahtjevi za mišljenje (RfC))

¹⁵ Jutarnji List (in Croatian) [OSNIVAČ WIKIPEDIJE GOVORI ZA NEDJELJNI: 'Srbi i Hrvati ne smiju imati odvojene Wikipedije'](#)

Zaklada se suzdržala od preduzimanja odlučnih i izravnih mjera protiv sporne skupine urednika kako bi dala prednost zaštiti principa samoupravljanja u zajednici i drugim faktorima, što je skupa umanjilo sposobnost Fondacije da deluje. Iako većina anketiranih članova hrvatske zajednice vjeruje da je nečinjenje Zaklade zapravo naštetilo zajednici, oni nisu mogli sa sigurnošću reći bi li agresivniji pristup spriječio preuzimanje projekta.

- **Neuspjeh tradicionalnih procesa globalne zajednice da riješi probleme Hr.WP-a:** Više od desetljeća ponovljenih Zahtjeva za mišljenje (RFC) nije riješilo nijedan od dugotrajnih problema Wikipedije na hrvatskom jeziku. Nadalje, ovom je procjenom utvrđeno da se kvaliteta sadržaja na Hr.WP-u postupno pogoršavala između 2013. i 2019. godine, uz porast revizionističkih stavova i dezinformacije koje su umetane u sve veći broj članaka svake godine. Slučaj neusklađenosti misije Hr.WP-a pokazao je što se može dogoditi kada organizirana grupa ideološki nastrojenih korisnika preuzme institucije zajednice i projekt pretvori u izvor propagande. (Vidi: [Ključni rezultati i analize slučaja:](#))
- **Iskustvo Wikipedije na hrvatskom jeziku otvara važna pitanja u pogledu rizika povezanih s globalnim upravljanjem.** Ono dovodi u pitanje široko prihvaćeno stajalište da je čitava Wikipedija podjednako otporna na organizirane dezinformacijske kampanje koje su usmjerene ka preuzimanju njezinih jezičnih inačica.¹⁶

Općenito, postojeća znanstvena istraživanja o pokušajima uspostave organiziranih dezinformacijskih kampanja na Wikipediji prvenstveno su usredotočena na otkrivanje učestalosti nevjerodostojnog uređivanja i filtriranje sumnjivih urednika¹⁷. Iskustvo Wikipedije na hrvatskom jeziku može poslati poruku nekim urednicima koji omataju da je „zarobljavanje projekta“ najbolji put ka promjeni sadržaja bez privlačenja previše pozornosti unutar uspostavljene globalne zajednice i komplementarnih postupaka Zaklade. Ono je pokazalo da u nedostatku pravovremene pažnje i djelovanja zajednice, konsolidirana skupina administratora, koja drži ključne položaje u jednom jezičnom projektu, može kreirati, oblikovati, profilirati i mijenjati velike količine sadržaja protivno pet stupova. Slučaj Wikipedije na hrvatskom jeziku pokazao je da bi slični pokušaji preuzimanja mogli postojati i na drugim jezičnim projektima. Snažniji i bolje organizirani pokušaj mogao bi se teže otkriti, a zatim i popraviti. Pouke izvučene iz Hr.WP-a otvaraju put za aktivno praćenje zajednice.

Autokratske vlade diljem svijeta pokušavaju godinama preuzeti, ograničiti ili blokirati Wikipedijine projekte na njihovim jezicima, ali je pokret do sada pokazao iznimnu otpornost na ovakvu vrstu pritiska.

Danas se internetska enciklopedija često suočava s istim povećanim regulatornim nadzorom kao i druge platforme koje nude korisnički generirani sadržaj – usprkos njihovim temeljnim razlikama. Noviji pozivi za povećanim institucijskim nadzorom tih drugih platformi sada dolaze od naprednih demokracija koje pokušavaju osmisliti odgovarajući odgovor na niz koordiniranih dezinformacijskih kampanja koje su destabilizirale njihove izborne procese i ugrozile civilno društvo. Budući da ih mnoge vlade smatraju suučesnicima – ako ne i izravnim poticateljima – dezinformacijskih kampanja, velike platforme društvenih mreža vjerojatno će postati glavnim predmetom novog regulatornog zakonodavstva. Ako želi očuvati i zaštititi svoj uređivački pristup orijentiran na zajednicu, Wikipedija će morati prilagoditi svoj model samoupravljanja kako bi se uspješno suočila s novim izazovima.

---

¹⁶ Zachary J. McDowell, Matthew A. Vetter. It Takes a Village to Combat a Fake News Army: Wikipedia's Community and Policies for Information Literacy; *Social Media + Society*, Volume 6 Issue 3, July-September 2020

¹⁷ Stanford Internet Observatory [FSI | Cyber | Internet Observatory - How to Investigate Wikipedia: Our Process \(stanford.edu\)](#)

2. DEZINFORMACIJA I PRISTRANOST

Komparativna analiza sadržaja objavljenog na Wikipediji na hrvatskom jeziku u odnosu na druge Wikipedijine jezične projekte, uključujući srpsko-hrvatski, dvije druge standardne varijante istog policentričnog jezika (srpski i bosanski) te policentrične jezike kao što su engleski, francuski, njemački i španjolski, ukazala je na brojne primjere sustavne, duboko ukorijenjene pristranosti i dezinformacije na Wikipediji na hrvatskom jeziku.

- Analiza sadržaja članaka na Hr.WP-u koji opisuju osjetljiva socijalna, politička i kulturna pitanja potvrdila je da su oni godinama sadržavali sveprisutnu ideološku pristranost. Ova se procjena slaže s ranijom internom ocjenom Zaklade da je pristranost prisutna u anketiranim člancima Hr.WP strukturirana na tri različita načina:

Pristranost pri oblikovanju sadržaja: Poznata i kao emulirana neutralnost. Davanje jednake težine nizu konkurentskih tvrdnji, iznošenje sumnjivih tvrdnji rame uz rame s činjeničnim istinama ili kontekstualizacija činjenica na način koji čitatelje dovodi u zabludu. **Pristranost pri odabiru izvora:** pozivanje na ne-neutralne izvore bez otkrivanja njihove pripadnosti i/ili upotreba sumnjivih izvora koji podupiru tvrdnje predstavljene u članku. Emulirana neutralnost redovito se oslanja na ovu vrstu pristranosti. **Selektivna pristranost:** selektivno uključivanje i isključivanje sadržaja bez obzira na njegovu značajnost ili aktualnost kako bi se utjecalo na percepciju čitatelja.

- Međutim, na Wikipediji je mnogo je teže utvrditi dezinformacije, jer to obično podrazumijeva i pokazivanje namjere. Potpuna transparentnost i načelo dizajna mrežne enciklopedije prema kojem „svatko može uređivati” čini je mnogo otpornijom na klasične dezinformacijske kampanje i druge organizirane pokušaje utjecaja na sadržaj kroz nevjerodostojno uređivanje¹⁸. Otpornost Wikipedije na pristranost i dezinformacije u velikoj se mjeri oslanja na postojanje funkcionalne i raznolike zajednice urednika i administratora. U većim Wikipedijinim projektima na engleskom, španjolskom, francuskom ili njemačkom jeziku, ta raznolikost dolazi iz samog broja sudionika, ali i iz činjenice da su to sve pluricentrični jezici s brojnim izvornim govornicima iz različitih zemalja koji u dobro uspostavljene uređivačke i suradničke postupke unose vlastite, donekle različite, društveno-političke i kulturne referentne okvire.

KADA DEZINFORMACIJA POSTAJE KAMPANJA?

Mogući način provedbe dezinformacijske kampanje jest da organizirana skupina korisničkih računa preuzme cijeli jezični projekt tako što blokira neistomišljenike i postavi ideološki nastrojene korisničke račune na položaje ključne za procese samoupravljanja. *No, da bi taj pothvat imao ikakvog utjecaja na šire društvo koje se oslanja na projekte te Wikipedijine jezične inačice, on mora utjecati na sadržaj u znatnom broju članaka tijekom duljeg razdoblja.* Oni koji posjećuju i čitaju Wikipediju trebali bi biti izloženi dezinformacijama i pristranosti tijekom duljeg razdoblja dok su istovremeno sigurni, zbog dugogodišnjeg ugleda zajednice Wikipedije, da čitaju neutralne informacije temeljene na činjenicama.

VRIJEME JE VAŽNO

- Uspješna dezinformacijska kampanja, koja bi rezultirala preuzimanjem jezične inačice Wikipedije, stoga bi podrazumijevala situaciju u kojoj veliki dio sadržaja značajno odstupa od akademskog konsenzusa kako ga definiraju pouzdani izvori. Drugim riječima, kada *pseudoznanost i negacija povijesti postanu dominantni u*

---

¹⁸ Stanford Internet Observatory [FSI | Cyber | Internet Observatory - How to Investigate Wikipedia: Our Process](#)

nizu osjetljivih tema koje pokrivaju tekstovi u Wikipediji i kada oni ostanu na Internetu u takvoj preuzetoj jezičnoj inačici projekta tijekom duljeg razdoblja.

- U slučaju Wikipedije na hrvatskom jeziku, članci koji su bili predmetom revizionizma povijesti i manipulacije činjenica *ostali su na Internetu više godina i utjecali na javnu sferu*. U suprotnosti s pet stupova Wikipedije koji bi se trebali poštovati na bilo kojem jeziku, čini se da je konačni cilj ovog nastojanja da se pokuša utjecati na konačno moralno ili vrijednosno prosuđivanje čitatelja u pogledu određene osobe, pojave ili povijesnog događaja opisanog u članku na način koji podržava i odgovara širim ideološkim stavovima osobe koja vrši utjecaj. U tom smislu, Wikipedija na hrvatskom jeziku može se slobodno opisati kao neusklađena s prvim i drugim stupom Wikipedije tijekom dugog razdoblja.

RADIKALNA DESNICA

- Hrvatskim političkim spektrom dominiraju dvije vodeće političke stranke – Socijaldemokratska partija lijevog centra (SDP) i Hrvatska demokratska zajednica desnog centra (HDZ). Posljednja dva izborna ciklusa obilježio je rast manjih stranaka i pokreta, čiji se politički stavovi kreću od liberalnog lijevog do ultrakonzervativnog populizma. Neke od tih skupina dobile su i priliku da zauzmu važnije uloge na različitim razinama vlasti.

Politički spektar također uključuje i desetak ultrakonzervativnih, kleronacionalističkih i ultradesničarskih političkih stranaka, političkih interesnih skupina i pokreta. Unatoč njihovoj fragmentaciji i unutarnjim borbama, oni dijele značajan broj društveno-političkih i kulturnih stavova koji se uklapaju u širu definiciju *radikalne desnice*¹⁹ – koja se koristi u političkoj znanosti u pogledu europskih konteksta. Uz nekoliko manjih iznimki, ove su skupine *usustavljene* u smislu da se bore za politički utjecaj sudjelovanjem u provođenju hrvatskog izbornog procesa i priznaju autoritet državnih institucija.

Nekoliko skupina i političkih stranaka hrvatske radikalne desnice vuče korijene iz [Stranke prava](#) i njezinog osnivača Ante Starčevića te smatraju Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH) legitimno ustrojenom državom. Većina njih otvoreno izražava svoju povezanost s [ustaškim pokretom](#).²⁰ U današnjem Ustavu Hrvatske, antifašistička borba protiv NDH navodi se kao jedno od temeljnih načela njezine neovisnosti.²¹

Nakon razdoblja provedenog na političkim marginama, u proteklim je desetljećima značajno porasla privlačnost radikalne desnice u Hrvatskoj. To je kulminiralo predsjedničkim i parlamentarnim izborima 2020. godine, kada su, po prvi put u 21. stoljeću, kandidat i politička koalicija okupljena oko ultrakonzervativnih vrijednosti osvojili značajan broj glasova²². Njezina je privlačnost osobito izražena

---

¹⁹ Vedran Obućina, *Right-Wing Extremism in Croatia*, str. 2; Stiftung Friedrich Ebert, 2012.

²⁰ Ramet P. Sabrina (1999.): *The Radical Right in Central and Eastern Europe Since 1989*, str. 5-12, Penn State University Press

²¹ [The Constitution of the Republic of Croatia \(consolidated text\) | Croatian Parliament](#) Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst) | Hrvatski sabor

²² Miroslav Škoro, kandidat desnice koji je vodio kampanju na platformi koja je dijelila mnoge narative radikalne desnice, osvojio je 24,4 % glasova u prvom krugu predsjedničkih izbora u prosincu 2020. godine. Tadašnja aktualna predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović i njezin oponent iz socijaldemokratske opcije Zoran Milanović (koji je na kraju pobijedio u drugom krugu izbora, održanom 05.01.2021. godine) osvojili su 26,65 % i 29,55 % glasova. Škoro je postigao najbolji rezultat od bilo kojeg kandidata desnice u posljednjih deset godina.

među mlađim glasačima^{23 24} koji su glavni korisnici društvenih mreža i alternativnih portala s vijestima, ali također i krajnje mete ultradesničarske propagande i dezinformacija na tim platformama.

- Vodeći su generatori i širitelji ultradesničarskih narativa *alternativni novinski portali koji ne ispunjavaju tradicionalne zahtjeve u pogledu Wikipedijinih pouzdanih izvora*. Ti portali, koji su često pod stvarnom kontrolom ultrakonzervativnih kulturnih udruga i/ili političkih interesnih skupina, pojavljuju se kao izvori u stotinama članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku – što neizravno pridonosi njihovoj vidljivosti i utjecaju ([pogledajte odjeljak Sporni izvori](#)).

---

²³ Vedran Obućina, Right-Wing Extremism in Croatia, str. 7.; Friedrich Ebert Stiftung, 2012.

²⁴ Studija o europskim vrijednostima za 2017.; [EVS Survey 2017](#)

Moguće preporuke politike:

[Jednostavan izbor između latinice i ćirilice] „na jednoj južnoslavenskoj Wikipediji bi bio sasvim dovoljan te bi omogućio da se mnoge sporne zajedničke teme riješe jer bi nas natjeralo da napišemo jednu zajedničku povijest koja bi više poštovala sve žrtve na svim stranama i imala manje mitologije a više činjenica.“
Dugogodišnji urednik volonter Wikipedije na hrvatskom jeziku; svibanj 2021. Odgovor u anketi koja je pratila ovu procjenu.

Preporuke navedene u nastavku savjetodavno su mišljenje za Zakladu. One se temelje na opsežnoj istrazi zajednice i problema sa sadržajem na Wikipediji na hrvatskom jeziku, kao i na uvidu u druge pluricentrične jezične projekte. Zajednice se potiču da održavaju relevantne rasprave kako bi se dodatno istražile te preporuke.

1. Poticanje hrvatske jezične zajednice da nastavi s ponovnom uspostavom snažnog sustava lokalnog upravljanja, zahtijevajući prema potrebi nadzor i podršku od ostalih dijelova Zaklade Wikimedia.

Uočeno je tijekom ove studije da je Wikipedija na hrvatskom jeziku napravila važna i značajna poboljšanja u pogledu pročišćavanja sadržaja od ideološke pristranosti i dezinformacija.

Argumenti za:

- Od vitalnog je značaja da se taj proces pod vodstvom zajednice nastavi i u konačnici dovede do ponovnog usklađivanja projekta s pet stupova Wikipedije. Ovi nedavni događaji na Hr.WP-u ponovno su potvrdili načelo samoupravljanja zajednice. Oni su u konačnici pokazali da rješenja koja je izradila i implementirala zajednica suštinski slijede Wikipedijino osnovno načelo demokracije. Međutim, proces ponovnog usklađivanja Hr.WP-a tek je započeo, a zajednica će možda morati razmotriti potrebu za osmišljavanjem i razvojem instrumenata i institucija koje će omogućiti učinkovitiji nadzor sadržaja, komunikacije i razmjene resursa sa susjednim zajednicama koje dijele isti, međusobno razumljiv pluricentrični jezik. Zaklada Wikimedia trebala bi biti spremna pružiti pomoć i podršku, ako se to od nje zatraži.

Argumenti protiv:

- Rješenja koja implementira zajednica moraju biti održiva. Kako bi se to osiguralo, preporuča se da zajednica uspostavi odbor za praćenje koji će tijekom određenog razdoblja pratiti događaje kako bi se osiguralo da pozitivni učinci ne propadnu. Odbor za praćenje trebao bi također pomoći zajednici da se othrv organiziranim pokušajima unosa dezinformacija u projekte u ranoj fazi. No bez uspostavljene kontrole, prerano je zaključiti da je trenutačna promjena trajna.

2. Poticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o objedinjavanju izbora u zajednici za administratorske i dužnosničke uloge diljem uključenih wikija (bosanski, hrvatski, srpski).

Većina anketiranih članova hrvatske zajednice nedvojbeno je izjavila da bi četiri balkanske jezične zajednice na Wikipediji trebale poboljšati komunikaciju i dijeliti svoje resurse.

Postoji presedan za ideje o suradnji između wikija u pogledu resursa povezanih s upravljanjem zajednice. 2020. godine, urednici Wikipedije na arapskom jeziku izglasali su²⁵ uspostavljanje dužnosničkih računa između wikija kojima upravlja odbor pouzdanih korisnika u sklopu Zaklade, koji vrše nadzor nad njihovim wikijima te se na lokalnoj razini i njihovom jeziku bave prijetnjama koje su primili neki od njihovih administratora kao odmazdu za zabranu korisničkih računa povezanih s ISIS-om. Usporedivi regionalni model suradnje između wikija koji se provodi putem SecurePoll izbora za sve administratorske i dužnosničke uloge na pogođenim srpsko-hrvatskim wikijima mogao bi pomoći u povratku na ispravno funkcioniranje uređivačkog suradničkog procesa na pogođenim wikijima u skladu s pet stupova Wikipedije.

Argumenti za:

- Takav pristup podržava stav koji su izrazili anketirani članovi Hr.WP-a.
- Veća i raznolikija zajednica mogla bi se učinkovitije zaštititi od preuzimanja projekta te bi mogla raspravljati i rješavati sporna uređivačka pitanja.
- Takav pristup poštuje činjenicu da su, unatoč međusobnoj razumljivosti, bosanski, hrvatski i srpski prepoznati kao različiti jezici koji pripadaju srpsko-hrvatskom makrojeziku²⁶.
- Novoudružena zajednica mogla bi uspostavljati ad hoc institucije koje bi podržale uređivački proces kod osjetljivih društveno-političkih tema. Na primjer, takva bi institucija mogla zahtijevati nadmoćnu većinu ili jednoglasno odobrenje za članke koji se bave izrazito spornim pitanjima.
- Postojeći jezični projekti zadržali bi svoje trenutačne URL-ove i lokacije ([bosanski](#), [hrvatski](#), [srpski](#), [srpsko-hrvatski](#)) dok bi se sve postojeće zajednice djelomično povezale u jednu za potrebe glasovanja i upravljanja. Administratori bi se birali zajedno i imali pravo nadzirati sadržaj na svim pogođenim jezičnim varijantama, a urednici bi imali pravo na njegovu izradu i održavanje. Iz perspektive prosječnog posjetitelja, sve bi ostalo isto; iz perspektive zajednica, (gotovo) sve bi se promijenilo. Proces spajanja odvijao bi se unutar zajednica. To bi također pružilo administratorima više vremena i omogućilo im da budu puno učinkovitiji u zajedničkom pregledavanju postojećeg spornog sadržaja diljem wikija s ostalim zainteresiranim urednicima.

Argumenti protiv:

- Novoudružena zajednica mogla bi se suočiti s ozbiljnim problemima, uključujući, ali ne isključivo, beskrajne ratove uređivanja i zaključavanje članaka. No, do tog problema može doći čak i ako dođe do potpunog spajanja bosanskog, hrvatskog, srpskog i srpsko-hrvatskog projekta. Bez poduzimanja brzih i odlučnih mjera protiv ideoloških ratnika, uznemiravanja i maltretiranja na svim jezičnim projektima, stari problemi bi se vjerojatno ponovno pojavili nakon nekog vremena.

---

²⁵ [Vote on Ar.WP](#)/Glasovanje na ar. WP-u

²⁶ Standardizacija jezika: ISO 639-3 <https://iso639-3.sil.org/code/hbs>

3. Poticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o mogućnostima ponovnog spajanja bosanskih, srpskih i hrvatskih jezičnih projekata u izvorne srpsko-hrvatske jezične projekte kako bi se ponovno uskladili s tradicionalnim praksama drugih Wikipedijinih pluricentričnih jezičnih inačica.

Veća i raznolikija projektna zajednica pluricentričnih jezika vjerojatno bi spriječila tu vrstu preuzimanja projekta koje se dogodilo na Wikipediji na hrvatskom jeziku.

Argumenti za:

- Obnavlja zajednički Wikipedijski prostor znanja na isti način na koji je pokret uspješno upravio drugim policentričnim jezicima: pomoću jedinstvene Wikipedijine jezične inačice, primjerice, na francuskom, njemačkom, španjolskom i arapskom jeziku. Objedinjena zajednica koja komunicira međusobno razumljivim jezikom i koja može izgraditi uređivački konsenzus temeljen na predstavljanju činjenica s neutralnog stajališta koje su podržane vjerodostojnim izvorima zapravo je način na koji druge Wikipedije temeljene na pluricentričnim jezicima inače funkcioniraju.
- Stvaranje veće i raznolikije zajednice koja bi se mogla učinkovitije zaštititi od preuzimanja projekta te bi mogla raspravljati i rješavati sporna uređivačka pitanja.
- Postoje brojni primjeri regionalnih ad hoc zajednica koje surađuju na raznim projektima koji, u suštini, ovise o jeziku, kao što su, primjerice, filmske, televizijske ili kazališne koprodukcije. Glumici i izvođači iz Bosne, Hrvatske, Crne Gore i Srbije redovito sudjeluju u regionalnim projektima, a u njihovim filmovima, glazbenim ili televizijskim emisijama uživa publika diljem regije – bez jezičnih prepreka.
- Samo postojanje jednog udruženog projekta na Wikipediji postupno bi (ili brzo, ako bi ga podupirale akcije globalne zajednice ili Zaklade Wikimedia tamo gdje je to potrebno) neutraliziralo ideološki nastrojene članove zajednice koji a) će eksponencijalno teže promicati ideološki nastrojena stajališta bez vjerodostojnih izvora, i b) više neće biti u mogućnosti zloupotrijebiti položaje moći unutar lokalne zajednice bez odgovarajuće suradničke odgovornosti za svoje postupke.
- To može učiniti projekt privlačnijim suradnicima koji su se spremni pridržavati pet stupova Wikipedije i koji ne promiču ekstremističke stavove – čime doprinose cjelovitoj sposobnosti zajednice da ukloni razlike istovremeno predstavljajući sadržaj temeljen na činjenicama i neutralnom stajalištu u svojim člancima;
- Njegovanje enciklopedijskog stila jezika koji ne inzistira na nacionalističkim neologizmima/puritanizmima može učiniti Wikipediju još korisnijom široj publici mogućih urednika i čitatelja na jugoistočnom Balkanu i izvan njegovih granica.

Argumenti protiv:

- Anketiranje hrvatske zajednice, provedeno u sklopu ove istrage, pokazalo je da je većina ispitanika eksplicitno izjavila da se projekti hrvatskog, bosanskog i srpskog jezika ne bi trebali ponovno spajati. Istovremeno, potvrdili su da je postojanje četiriju različitih verzija članaka na suštinski jednom multicentričnom jeziku gubitak vremena i resursa.
- Iako su međusobno razumljivi, tri Wikipedijina jezična projekta postoje od 2003. godine kao odvojeni entiteti s vlastitim posebnostima što može dovesti do komplikacija u svakodnevnom uređivanju.

- Ovom će se postupku vjerojatno protiviti pogođene postojeće lokalne zajednice Wikipedije. Na svim će stranama vjerojatno biti značajan broj duboko razočaranih/uzrujanih urednika koji će to smatrati izravnim napadom na svoj rad i često prijetnjom njihovom nacionalnom identitetu, koji je utjelovljen u sadržaju kojeg su stvorili. Zapravo, svaka takva odluka može ujediniti hrvatsku, srpsku i bosansku zajednicu u borbi protiv onoga što bi mogli protumačiti kao vanjski pritisak.
- Percepcija je važna. Izgledno je da će odluka o spajanju tri jezična projekta u izvorni wiki privući značajnu medijsku pažnju, čak i ako bi se vidjela kao rezultat uobičajenog postupka u globalnoj zajednici. Pozornost će vjerojatno biti dodatno potaknuta reakcijama pogođenih urednika na društvenim mrežama. Ako bi to dobilo zamah, umiješali bi se tabloidi iz Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine. Nacionalistički mediji, od kojih su neki u dosluhu s radikalnim desničarskim skupinama (pogledajte [Sporne izvore](#)), često igraju glavnu ulogu u uzburkavanju emocija u društveno-političkim raspravama u tim trima državama.²⁷ Takav ishod mogao bi učiniti novi projekt manje privlačnim te onemogućiti ulazak novih umjerenih sudionika, osobito iz Hrvatske, gdje je podrška javnosti prema multicentričnoj definiciji jezika daleko najniža u regiji.²⁸

DODATNO OPAŽANJE: Jačanje globalnog upravljanja

Očiti neuspjeh sustava Zahtjeva za mišljenje (RfC) na Meti za rješavanje strukturalne neusklađenosti Wikipedije na hrvatskom jeziku te nedostatak adekvatnog alternativnog puta za rješavanje problema ukazuje na značajne slabosti globalne zajednice Wikipedije te – samim time – i upravljanja platformom Zaklade Wikimedia. To predstavlja problem za povjerenje javnosti i regulatora u model samoupravljanja koji se navodi u okviru politika Zaklade, posebice u 10. odjeljku Uvjeta korištenja. Iako je pitanje osmišljavanja mogućih putova za rješavanje tog identificiranog većeg izazova izvan opsega ove procjene dezinformacija, autor smatra da ga je iznimno važno riješiti u svjetlu povećanog regulatornog nadzora nad globalnim platformama koje koriste korisnički generirane sadržaje, uključujući tu i Wikipediju. Također je korisno za zajednicu ili Zakladu da istraži bi li tehnička rješenja mogla ranije izložiti nedolično ponašanje skupine korisnika. Zajednice i Zaklada mogli bi se uključiti u dijalog i razviti kolaborativna rješenja koja će pomoći globalnom praćenju zajednica radi pravovremenog identificiranja velikih ideoloških promjena u projektima.

---

²⁷ [Analiza mrežnih stranica u kontekstu govora mržnje | CMS](#) (Centar za mirovne studije; izvješće na hrvatskom sa sažetkom na engleskom)

²⁸ [HAZU: Deklaracija o zajedničkom jeziku je besmislena, apsurdna i uzaludna inicijativa!](#)

Ključni rezultati i analize slučaja:

1. MJERENJE DEZINFORMACIJA

- Procjena članaka o hrvatskim i srpskim vojnim, policijskim i političkim dužnosnicima koje je osudio UN-ov sud za zločine počinjene tijekom ratova u Jugoslaviji 1991.–1999. koristi se kao posrednik za razumijevanje razmjera dezinformacijskih kampanja. To je znanstveno temeljito istraženo pitanje na međunarodnoj razini s vjerodostojnim izvorima koje se također dotiče i političkih i društveno-kulturoloških identiteta u regiji. Provedena procjena pokazala je da Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku imaju tendenciju da potiskuju podatke o osudama za ratne zločine u dijelove članaka koji su manje vidljivi čitateljima ako je počinitelj njihovog etničkog podrijetla.
- U cilju mjerenja i kvantifikacije dezinformacija, ova je procjena razvila indikator koji se temelji na dosljednosti spominjanja osuda za ratne zločine u člancima Wikipedije. On se temelji na dvije pretpostavke: a) hipotezi da je informacija o osudi određene osobe za ratne zločine toliko važna da bi trebala biti uključena u uvodni paragraf bilo kojeg Wikipedijinog biografskog članka i b) dobro dokumentiranoj informativnoj važnosti uvodnog paragrafa.^{29 30} Hipoteza je testirana je – i potvrđena – pregledom članaka na osam jezika.
- U procjeni su se usporedili uvodni paragrafi na Wikipedijama na hrvatskom, srpskom, bosanskom, srpsko-hrvatskom, engleskom, francuskom, španjolskom i njemačkom jeziku. Članci na hrvatskom jeziku pregledani su u veljači i ožujku 2021. Kako bi se prilagodilo vrlo različitim stilovima pisanja i uređivačkim pristupima različitih zajednica, uvodni paragraf definiran je, za potrebe ove procjene, definiran kao prve tri rečenice u članku.
- Ukupan broj pojedinaca koje je Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY) osudio iznosi 90 - od toga 60 etničkih Srba (66,6 %) i 18 etničkih Hrvata (20 %).^{31 32} No, nijedna Wikipedija ne obuhvaća sve njih, a u značajnom broju slučajeva članak o osuđenim ratnim zločincima ne postoji na više od dva jezika. Kako bi to nadoknadila i zadržala okvirne omjere, ova je procjena odabrala članke o 32 pojedinca koji se smatraju dobro poznatima u regiji i u njihovim matičnim državama, a koji su osuđeni na najmanje 9 godina zatvora. Podaci su prikupljeni između veljače i ožujka 2021.
- Presude UN-ova suda za ratne zločine neosporne su, objektivne, značajne i binarne činjenice koje pokazuju lako dostupni i vjerodostojni izvorni materijali. Također su to goruće političke teme koje se vežu za Zapadni Balkan. Suma svih neuspjeha Wikipedija na hrvatskom i srpskom jeziku da jasno i nedvosmisleno izraze u *uvodnom paragrafu* da je pripadnik njihove etničke skupine osuđen od ICTY-ja trebao bi se tumačiti kao dezinformacija (namjernim ispuštanjem ključne činjenice).

²⁹ [How Users Read on the Web](#) – istraživanje grupacije Nielsen

³⁰ Salgado, S. (2018.). [Online media impact on politics. Views on post-truth politics and postpostmodernism](#). International Journal of Media and Cultural Politics, 14 (3), str. 317-331 (University of Lisbon)

³¹ Stewart Ford: [Fairness and Politics at the ICTY: Evidence from the Indictments](#); NC Journal of International Law and Commercial Regulation; Vol 39, 2013

³² [Key Figures of the Cases](#) (Statistika ICTY)

Veliki broj znanstvenih istraživanja opetovano je pokazao da dijelovi političkih, intelektualnih i kulturnih elita u Hrvatskoj i Srbiji sustavno umanjuju zločine koje su počinili „njihovi ljudi” te nastoje preoblikovati te događaje tako što rekontekstualiziraju povijesne okolnosti.³³

- Procjena je pokazala da su Wikipedija na hrvatskom i srpskom jeziku, u 62,5 % i 39,1 % slučajeva, propuštale obavijestiti svoje posjetitelje u uvodnom paragrafu da je osoba o kojoj čitaju osuđeni ratni zločinac koji dolazi iz iste etničke skupine. Svi ostali istraživani jezici – srpsko-hrvatski, bosanski, engleski, francuski, španjolski i njemački – čine to dosljedno i pružaju informacije na samom početku članka – u većini slučajeva već u prvoj rečenici. Prva rečenica je i približna količina teksta koji staje u Googleovu Ploču znanja (Knowledge Panel) (pogledajte: [Pažnja i izloženost](#)).
- U prilog posrednim dokazima o obmanjujućoj namjeri koja ukazuje na dezinformacije, Wikipedija na hrvatskom jeziku jednako je ažurno kao i drugi istraživani projekti navodila informacije o ratnim zločincima iz ostalih etničkih skupina. Ona je postajala dvojbeno i izbjegavala navođenje osuda samo kod pripadnika svoje etničke skupine. To dovodi do zaključka da su urednici i administratori savršeno sposobni razumjeti važnost osuda, kontekst i strukturiranje članka radi iznošenja činjenica na neutralan način u skladu s pet stupova. Ovakav postupak može se kvalificirati kao dezinformacija jer *odlučili da to ne učine*, sustavno, po liniji etničke pripadnosti i na razini sadržaja članka.
- Informacije o presudama o ratnim zločinima nikad nisu u potpunosti zanjekane u člancima pregledanima ovom procjenom. Međutim, u slučajevima koje je istakla ova istraga, Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku proračunato su navodile informacije o osudama niže u tekstu, oblikujući ih tako da zvuče manje važno ili kroz relativiziranje povijesnog konteksta.
- Zasebna serija članaka s Wikipedije na hrvatskom jeziku koji pokrivaju biografije viših političkih i vojnih službenika [Nezavisne Države Hrvatske \(NDH\)](#) koristila je strategiju dezinformiranja sličnu onoj koja se primjenjivala u spektru članaka koji opisuju počinitelje novijih zvjerstava. Ti su članci o dužnosnicima NDH koji su bili ili osuđeni za ratne zločine ili se prema znanstvenom konsenzusu smatraju odgovornima za neka od najgorih masovnih ubojstava koje je počinila marionetska država.
- Članci o osuđenim ratnim zločincima manipuliraju percepcijom činjenica i tako što selektivno uključuju ili isključuju poveznice na druge članke o zvjerstvima i lokacijama na kojima su se ista dogodila (pristranost pri oblikovanju sadržaja i odabiru izvora). Ti drugi članci u mnogim slučajevima nude iskrivljeni prikaz činjenica (pogledajte ilustrativne primjere u nastavku). To, pak, stvara mrežu iskrivljavanja činjenica i dezinformacija diljem Wikipedijinih lokalnih jezičnih inačica, koja pokušava utjecati na percepciju i tumačenje činjenica od strane posjetitelja.
- Te su priče veoma slične onima koje ponavljaju skupine i osobe u Hrvatskoj i Srbiji koje pripadaju radikalnom desnom političkom spektru.
- Ilustrativni primjeri uključuju članak na hrvatskom jeziku o [Slobodanu Praljku](#), bosansko-hrvatskom generalu koji je počinio samoubojstvo u sudnici nakon što je osuđen na 20 godina za zločine protiv čovječnosti u Bosni, članak na srpskom jeziku o [Ratku Mladiću](#), bosansko-srpskom vojnom zapovjedniku osuđenom na doživotni zatvor zbog genocida u Srebrenici, te seriju članaka o visokim dužnosnicima NDH.

---

³³ Na primjer, Jelena Subotić. *Hijacked justice: Dealing with the past in the Balkans*; Cornell University Press 2011.

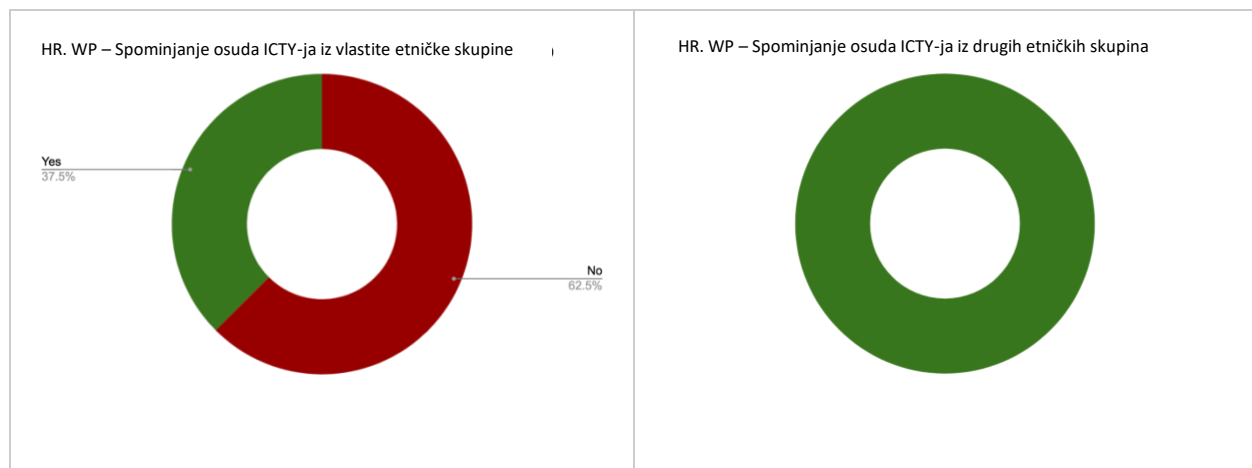
Ime osuđenika	Etnička pripadnost ³⁴	Wikipedija Presuda ICTY spomenuta u Google Knowledge Panelu i/ili u uvodnom paragrafu. / = nema članka								Konačna presuda (godine)
		EN	HR	SR	BH	SH	FR	DE	ES	
Bruno Stojić	HRV	Da	Ne	/	/	/	/	/	Da	20
Dario Kordić	HRV	Da	Da	/	Da	Da	/	/	Da	25
Jadranko Prlić	HRV	Da	Da	/	/	Da	Da	Da	Da	25
Milivoj Petković	HRV	Da	Ne	/	Da	Da	/	Da	/	20
Mladen Naletilić Tuta	HRV	Da	Ne	Ne	/	Da	Da	/	/	20
Slobodan Praljak	HRV	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Tihomir Blaškić	HRV	Da	Ne	Da	Ne	Da	Da	Ne	Da	9
Valentin Ćorić	HRV	Da	Ne	/	/	/	/	Da	/	16
Dragoljub Ojdanić	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	15
Duško Tadić	SRB	Da	Da	/	Da	Da	Da	Da	Da	20
Goran Jelisić	SRB	Da	/	Da	/	Da	/	Da	/	40
Ljubisa Beara	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Doživotna

³⁴ Kako je utvrđeno u presudama ICTY. Temu etničkog podrijetla i presuda ICTY detaljnije je obradio Stewart Ford: [Fairness and Politics at the ICTY: Evidence from the Indictments](#); NC Journal of International Law and Commercial Regulation; Vol 39, 2013

Milan Lukić	SRB	Da	/	Da	Da	/	/	Da	/	Doživotna
Milan Martić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	/	Da	/	35
Milan Babić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	13
Mile Mrkšić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Milomir Stakić	SRB	Da	Da	/	Da	Da	/	/	/	40
Momčilo Krajišnik	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	20
Nebojša Pavković	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	22
Nikola Šainović	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	18
Radislav Krstić	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	35
Radoslav Brdjanin	SRB	Da	/	Ne	/	Da	/	Da	/	30
Radovan Karadžić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Doživotna
Ratko Mladić	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	/	Doživotna
Sredoje Lukić	SRB	Da	/	Da	/	/	/	/	/	27
Sreten Lukić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Stanislav Galić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Stojan Župljanin	SRB	Da	/	Da	Da	Da	Da	Da	Da	22

Veselin Šljivančanin	SRB	Da	Da	Da	/	Da	/	Da	Da	10
Vinko Pandurević	SRB	Da	/	Ne	/	/	/	/	/	13
Vojislav Šešelj	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	15
Vujadin Popović	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	/	Da	Da	Doživotna
Zdravko Tolimir	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	Doživotna

Ukupan broj presuda ICTY: 90 (od čega 60 Srba (66.6%); 18 Hrvata (20%)^{35 36};
 Broj analiziranih članaka na Wikipediji: 32 (24 Srba; 8 Hrvata)

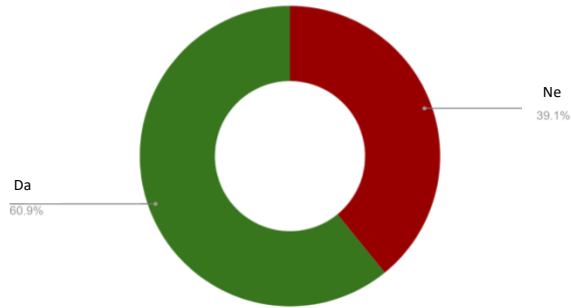

Da

³⁵ [ibid.](#)

³⁶ [Key Figures of the Cases \(Statistika ICTY\)](#)

SR. WP – Spominjanje osuda ICTY-ja iz vlastite etničke skupine

SH. WP – Osude ICTY-ja spomenute u glavnom paragrafu

EN. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

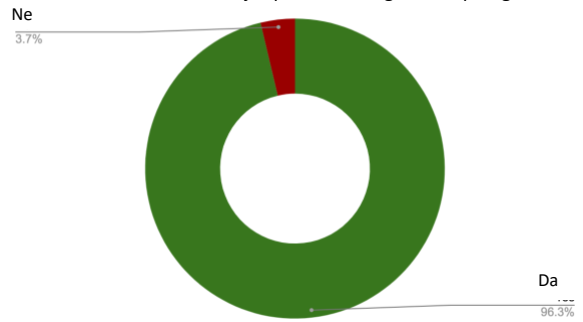
FR. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

ŠPA. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

NJEM. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

2. ILUSTRATIVNI PRIMJERI

Ratko Mladić:

- Ovaj članak s Wikipedije na srpskom jeziku o bosansko-srpskom vojnom zapovjedniku osuđenom za genocid u Srebrenici u prva tri paragrafa opširno opisuje njegovu vojnu karijeru i postignuća. Kada se prvi put spomene sud UN-a u 4. paragrafu, rečenica se odnosi na isticanje međunarodnog pritiska na Srbiju da se uhiti general bjegunac te se propušta spomenuti ono za što je optužen i konačno osuđen. U vrijeme istrage, odlomak iz članka je glasio: *Haški je sud optužio Mladića 1995. godine. Njegovo uhićenje i izručenje bili su među uvjetima za početak srbijanskih pregovora o pristupanju Europskoj uniji; ponuđena je nagrada od 1 do 10 milijuna eura za informacije koje bi doprinjele njegovu uhićenju. Mladić je uhićen u Srbiji 26. svibnja 2011., a izručen sudu u Haagu 31. svibnja. Suđenje je započelo 16. svibnja 2012. Osuđen je na doživotni zatvor prvostupanjskom presudom 22. studenoga 2017.*³⁷
- Štoviše, članak ublažava biografiju Mladića i propagira narative sadržane u dvije teorije o zavjeri koje naširoko zastupa radikalna desnica u Srbiji: a) da su Srbi bili žrtve urote velikih sila (EU-a/SAD-a/NATO-a); i b) da je ICTY bio pristran te selektivno i nerazmjerno kaznio Srbe.
- U odjeljku koji govori o suđenju Mladiću za ratne zločine, članak kroz četiri paragrafa detaljno navodi brojne promjene izvorne optužnice i ističe uvodnu izjavu generala da je UN-ov sud „sudilište” uspostavljeno s namjerom da kažnjava Srbe i Republiku Srpsku.
- Riječ „Srebrenica” spominje se osam puta u članku od 3.400 riječi, no postoji samo jedna poveznica koja je povezana s tim i ona prikazuje Srebrenicu kao toponim. Ustvari, članak s Wikipedije na srpskom jeziku o masakru za koji je general osuđen nije nijednom naveden u ovom tekstu. Umjesto toga, postoji poveznica koja ukazuje na drugi članak ([Operacija Krivaja](#); odgovarajući članak na Wikipediji na engleskom jeziku govori o „[opsadi Srebrenice](#)”) te navodi dvije dijametralno suprotne verzije događaja koji se odnose na masakr u Srebrenici: Prva verzija, koju predlažu dva ruska povjesničara, navodi 153 civilne žrtve. Druga verzija opisuje zločin u Srebrenici kao planirano smaknuće 8000 muslimanskih muškaraca i dječaka.
- Članak na srpskom jeziku o Ratku Mladiću spominje masovni masakr u kratkom paragrafu koji nudi širok raspon procijenjenih žrtava - što je samo po sebi promicanje kontroverze. Njemu prethodi duži paragraf koji kontekstualizira masakr u Srebrenici kao odgovor na ranije zločine počinjene protiv srpskih civila od strane „muslimanskih postrojbi”, te ih opisuje kao „jedan od glavnih razloga za napad na Srebrenicu”. Zapravo, jedna od najkorištenijih strategija dezinformiranja na Wikipedijama na hrvatskom i srpskom jeziku jest iznošenje kontroverznih navoda koje potvrđuju dvojbeni izvori zajedno s činjenicama koje potvrđuju pouzdani izvori (podučavanje kontroverznih tema). Slične tehnike korištene su u člancima na hrvatskom jeziku u kojima se govori o broju ljudi koji su pogubljeni u NDH.
- Članak završava detaljnim pregledom takozvane „pozitivne” i „negativne” javne percepcije o ulozi generala u ratovima u Jugoslaviji.
  - Odjeljak o [pozitivnoj javnoj percepciji](#) navodi da je *podrška Srba za Ratka Mladića najbolje opisana rezultatima anketa o javnom mnijenju*. Ova tvrdnja podržana je odabirom rezultata iz anketa provedenih u 2009. i 2011. godini, u kojima se značajan broj ispitanika protivio

³⁷ [Ratko Mladić](#) (Članak na Wikipediji na srpskom jeziku)

izručenju generala ICTY-ju ili ga je smatrao herojem. Osim toga, u članku je navedeno: *mnogi ruski građani izrazili su podršku za Ratka Mladića, suosjećajući sa Srbima kao žrtvama raspada Jugoslavije i osuđujući dvostruke standarde SAD-a i EU-a.*

- U odjeljku o [negativnoj javnoj percepciji](#) navodi se kratak popis pojedinaca i skupina koje su suglasne s uhićenjem i naknadnim izručenjem Mladića, označavajući ih kao „one koji podržavaju pristupanje EU-u”.

Slobodan Praljak:

Slobodan Praljak, zapovjednik bosansko-hrvatskih paravojnih snaga (Hrvatsko vijeće obrane – HVO) osuđen je 2017. godine na 20 godina zatvora zbog zločina protiv čovječnosti i zbog razaranja kulturne baštine. Počinio je samoubojstvo u sudnici nakon što je čuo da ICTY-jevo žalbeno vijeće potvrdilo njegovu osudu, a članak s Wikipedije na hrvatskom jeziku točno je naveo u uvodnom paragrafu da ga je ICTY „proglasio krivim“, ali ne spominje trajanje kazne niti navodi zločine za koje je osuđen – što se dosljedno spominje u odgovarajućim člancima na drugim pregledanim Wikipedijama.

- ICTY je optužio Praljka i pet drugih viših bosansko-hrvatskih vojnih dužnosnika za masovne ratne zločine koji su počinjeni u udruženom zločinačkom pothvatu tijekom rata u Bosni 1992. – 1995. Drugi pregledani jezici daju detaljna pojašnjenja tih zvjerstava, s poveznicama na relevantne izvore i članke na Wikipediji. Optužbe nisu pravilno kontekstualizirane – a neke nisu čak ni spomenute – u različitim verzijama članka na hrvatskom jeziku koje su bile na Internetu [2017.](#), [2018.](#), [2019.](#), i [2020. godine](#). Verzije su se oslanjale na Praljkovu vlastitu web-stranicu i njegove samostalno objavljene knjige i ratne dnevnikе kako bi predstavile njegove verzije događaja i prikazale generala na općenito pozitivan način. Tamo gdje Wikipedija na engleskom jeziku jasno i nedvojbeno navodi kako se Praljak odlučio braniti bez odvjetnika, u članku na Hr.WP-u stoji da je „*Hrvatski general Slobodan Praljak odlučio je preuzeti bitku za obranu pravde u Haagu*”.³⁸
- Na ostalim pregledanim jezičnim verzijama Wikipedije navodi se činjenica da je Praljak zaniijekao odgovornost za uništenje Starog mosta koji su u 16. stoljeću sagradile Osmanlije te koji povezuje dva dijela grada Mostara u Bosni i Hercegovini. U njima se na odgovarajući način kontekstualizira to negiranje u svjetlu presude ICTY-ja kojom ga se smatralo krivim za uništavanje kulturne baštine. Verzije na hrvatskom jeziku usmjerene su isključivo na Praljkovu verziju događaja – koja je dodatno podržana u članku o [Starom mostu](#) opsežno utemeljenom na generalovim knjigama.
- Odražavajući primijećeni trend porasta desničarske pristranosti diljem Hr.WP-a u razdoblju između 2013. i 2020. godine, treba napomenuti da su tada administratori brzo uklonili nekoliko pokušaja umjerenih urednika da unesu relevantne informacije i navedu u uvodnom paragrafu da je Praljak bio osuđeni ratni zločinac. Verzije članka koje su postojale na Internetu između 2017. i 2020. godine strukturirane su tako da istaknu njegove akademske uspjehe i karijeru filmskog i kazališnog režisera te sveučilišnog predavača – za razliku od načina na koji su strukturirani članci o osuđenom generalu na [engleskom](#), [španjolskom](#), [njemačkom](#), i [srpsko-hrvatskom jeziku](#), na primjer.

Članci o NDH i višim ustaškim dužnosnicima:

---

³⁸ [Slobodan Praljak](#)

Članci koji se odnose na više dužnosnike, važne događaje i toponime u vezi s ustaškim režimom redovito su pružali iskrivljena tumačenja događaja, iznosili tvrdnje kontroverznih alternativnih povjesničara te koristili veoma upitne izvore. Izgleda da je glavna svrha toga bila namjerno preoblikovati pokret i politički režim u antikomunistički pokret za neovisnost. Hrvatska radikalna desnica često nastoji preoblikovati i legitimizirati nasljeđe ustaša i Neovisne Države Hrvatske kao dio dugogodišnje državne težnje za neovisnošću.

- Treba napomenuti da su neki članci navedeni u ovom odjeljku temeljito revidirani tijekom ove procjene, što je rezultiralo novim i značajno poboljšanim verzijama koje su očišćene od povijesnog revizionizma i nevjerodostojnih izvora. Međutim, ovaj se pregled usredotočio na nasljeđe i utjecaj dugotrajne izloženosti pristranosti i dezinformacijama.

Popis pregledanih članaka obuhvaća – ali nije ograničen na – one o sâmom ustaškom pokretu ([EN](#), [HR](#)) i o poglavaru NDH ([EN](#), [HR](#)), Anti Paveliću ([EN](#), [HR](#)), njegovim najvišim dužnosnicima i vojnim zapovjednicima.

- Članci na hrvatskom jeziku koji opisuju [koncentracijski logor Jasenovac](#) u Drugom svjetskom ratu i više ustaške dužnosnike NDH [[Dinka Šakića](#) [[ver. 2013.](#); [ver. 2016.](#); [ver. 2019.](#); [ver. 2020.](#)], [Vjekoslava Luburića](#) [[ver. 2013.](#), [ver. 2015.](#), [ver. 2017.](#), [ver. 2019.](#); [ver. 2020.](#)], [Miroslava Filipovića](#), [Ljubu Miloša](#) [[ver. 2013.](#), [ver. 2016.](#), [ver. 2020.](#)]) koji su sudjelovali u masovnim pokoljima koji su se tamo dogodili još su jedan ilustrativni primjer koji pokazuje kako simulirana neutralnost dovodi do zabune.

Članci na engleskom, francuskom, španjolskom ili njemačkom nedvojbeno navode u uvodnim paragrafima da je Jasenovac bio „*koncentracijski logor za istrebljenje*“ koji je utemeljio NDH, „*jedini kvislinški režim u okupiranoj Europi koji je, isključivo na svoju ruku, upravljao logorima za istrebljenje Židova i drugih etničkih skupina*“ ([EN](#)). ([FR](#), [ŠPA](#), [NJEM](#)).

Hrvatski članak – u različitim verzijama koje su postojale na Internetu od 2007. do prosinca 2020. godine – predstavio je iznimno iskrivljenu sliku o zloglasnom logoru za istrebljenje, uz velike dijelove teksta posvećene negiranju broja žrtava. Niz navoda, koji se kreću u rasponu od nekoliko tisuća do pola milijuna, predstavljen je u brojnim verzijama članka na način koji je sugerirao da čitatelj treba sam doći do željene procjene i konteksta metodom „kombiniraj i izaberi“. Do toga se dolazilo davanjem jednake težine tvrdnjama osoba koje su nijekale Holokaust i Jasenovac, navoda iz doba SFRJ, međunarodno recenziranim znanstvenim radovima, američkog Muzeja Holokausta te službenog hrvatskog Memorijalnog centra Jasenovac. Ova „mješavina“ brojeva klasična je strategija dezinformiranja koja stvara konfuziju i potiče čitatelja da zaključi da je nemoguće doznati stvarne brojke, te da svaka od „strana“ ima svoje skrivene političke namjere.

Odražavajući porast utjecaja skupine koja je preuzela hrvatski projekt WP-a, verzije koje su postojale na Internetu između 2013. i 2018. postupno su uključivale sve više i više revizionističkog sadržaja. Glavni paragraf članka objavljen u kolovozu 2018. izbacio je izraz „*logor smrti*“ i opisao Jasenovac kao „*najveći sabirni radni logor u NDH, a kasnije i u SFRJ-u*“³⁹ – promičući neutemeljeni revizionistički stav da su logor koristile jugoslavenske vlasti.

Članci Wikipedije na francuskom, njemačkom i španjolskom jeziku iznijeli su pravilno kontekstualizirane i nedvosmislene činjenice oko pozadine i temelja zloglasnog logora smrti. Primjerice, nakon objašnjenja da je temeljna politika NDH bila stvaranje etnički čiste države, članak [na francuskom jeziku](#) kaže da je marionetska država svoj prvi koncentracijski logor izgradila krajem travnja

³⁹ https://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Koncentracijski_logor_Jasenovac&diff=5125230&oldid=5124642

1941. godine, čineći tako Hrvatsku „jedinom europskom 'državom' koja je ostvarila politiku istrebljenja bez pomoći Nijemaca“. Članci na španjolskom i njemačkom jeziku koriste slične izraze. „(Jasenovac) je bio jedini logor za istrebljenje u Europi tijekom Drugog svjetskog rata u kojem su ubojstva vršena prema planu bez njemačkog sudjelovanja.“⁴⁰

Verzije članka na hrvatskom jeziku, prisutne na Hr.WP između 2017. i 2020. godine, nudile su nešto drugačiju kontekstualizaciju povijesti logora smrti i broja žrtava.

Verzija iz [2018.](#) započinje izlaganjem tvrdnji poznatog poricatelja Jasenovca, dok verzija iz [2019.](#) postavlja priču o Jasenovcu u kontekst jugoslavenske propagande čija je tvrdnja o 700,000 žrtava upotrjebljena za „ocrnjivanje Hrvata“. „Cilj održavanja tog crnog mita bilo je ocrnjivanje, stigmatiziranje i ušutkivanje Hrvata, uzgoj stalnog osjećaja sramote neraskidivo vezanog uz hrvatsku nacionalnu svijest i tabuiziranje svake pomisli na hrvatsku samostalnost.“

U svim pregledanim verzijama, tekst je sadržavao brojne poveznice na druge članke koji su sadržavali jednako iskrivljeni prikaz relevantnih političkih i vojnih dužnosnika NDH, kao i na članke koji opisuju aktivnosti i radove poznatih revizionista i osoba koje negiraju Jasenovac⁴¹. Zajedno su izgradili mrežu obmane koja je dovodila u zabludu i nastojala utjecati na mišljenje i prosuđivanje čitatelja o povijesnim događajima.

U posljednjih sedam godina, članak o Jasenovcu bio je predmetom intenzivnih – i veoma kritičkih – medijskih istraga.^{42 43 44}

Mnoge tvrdnje iznesene tijekom godina u raznim verzijama teksta bile su važan izvor dezinformacija.

- Članci o visokim dužnosnicima NDH i ustaškog pokreta (Mili Budaku, [Dinku Šakiću](#), [Vjekoslav Luburiću](#), [Miroslavu Filipoviću](#), [Ljubi Milošu](#)) koriste se sličnim dezinformacijskim taktikama.

Za razliku od toga kako su činjenice predstavljene na engleskoj, francuskoj ili njemačkoj Wikipediji, članak na Hr.WP-u, u različitim mrežnim verzijama između 2013. i 2020., prikazivao je Vjekoslava Luburića uglavnom kao političkog aktivista, a njegove kasnije postupke suptilno oblikovao u kontekstu policijske brutalnosti koju je doživio kao mladić u Kraljevini Jugoslaviji.

Štoviše, ovaj je članak dobar primjer sustavnog dezinformiranja, kao i selektivne i kontekstualne pristranosti koju je ova procjena utvrdila na Wikipediji na hrvatskom jeziku. Dezinformacija se ovdje smatra sustavnom jer je bila veoma rasprostranjena i ostala na mreži te utjecala na javni diskurs dugi niz godina.

U Wikipedijinom članku na engleskom jeziku [navodi se](#) da je „Vjekoslav Luburić (6. ožujka 1914. – 20. travnja 1969.) bio dužnosnik hrvatskih ustaša koji je upravljao sustavom koncentracijskih logora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) tijekom većeg dijela Drugog svjetskog rata. Luburić je također osobno nadgledao i rukovodio istodobnim genocidima nad Srbima, Židovima i Romima u NDH“.

Wikipedije na francuskom, španjolskom, portugalskom i njemačkom jeziku koriste slične fraze u svojim uvodnim paragrafima.

⁴⁰ https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=KZ_Jasenovac&oldid=209827733 (članak na njemačkom)

⁴¹ Na primjer, radovi novinara i amaterskog povjesničara [Igora Vukića - Wikipedija](#), ili dokumentarac Jakova Sedlara koji negira Jasenovac.

⁴² Balkan Insight: [How Croatian Wikipedia Made a Concentration Camp Disappear](#)

⁴³ Balcanicaucaso.org: [Hrvatska Wikipedija: Paralelna povijest ekstremne desnice / Hrvatska / zone / početna stranica](#) (na hrvatskom)

⁴⁴ Index.hr: [Hrvatska Wikipedija je dotaknula samo dno novim člankom o Jasenovcu](#)

Različite verzije članka na hrvatskom jeziku, koje su postojale na Hr.WP-u od 2013. do 2019. godine, navode da je Luburić bio „ustaški časnik, zapovjednik koncentracijskog logora Jasenovac i hrvatski politički aktivist u dijaspori. Proglašen je ratnim zločincem od strane Titove Jugoslavije“. Tijekom godina, inačice su postupno ispuštale referencu „ratnog zločinca“, navodeći nedostatak službene potvrde za takvu optužnicu.

- Članak o ustaškom pokretu još je jedan primjer iste vrste sustavne dezinformacije i pristranosti. Uvodni dio članka o ustašama na engleskom, [njemačkom](#), [francuskom](#) i [španjolskom](#) jeziku nedvojbeno ga opisuje kao teroristički pokret koji je odgovoran za masovne zločine protiv Židova, Roma i Srba. Na primjer, francuska Wikipedija opisuje ustaše kao „antisemitski, fašistički i protujugoslavenski separatistički pokret“ te navodi da su oni „uspostavili Nezavisnu Državu Hrvatsku kao diktaturu koja je bila osobito proizvoljna i ubojita, a koja je obilježena brojnim masovnim pokoljima srpskog, romskog i židovskog stanovništva iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine“. ⁴⁵

Verzija na hrvatskom jeziku iz [prosınca 2020. godine](#) navodi u prvom paragrafu da su ustaše bile „hrvatski separatistički i nacionalistički pokret koji se borio protiv velikosrpskog centralizma i hegemonije u Jugoslaviji, jasno ih oslikavajući kao autsajdere u borbi protiv vanjske represije.

Opis pokreta kao autsajdera koji se bori protiv ugnjetavanja izvana, gotovo se u dlaku podudara s jednom od središnjih tema u nacionalističkim mitovima i teorijama zavjere - mobilizacijom protiv opažene vanjske prijetnje. Proces masovne reinterpreteracije događaja i uloge NDH u Drugom svjetskom ratu u Hrvatskoj započeo je početkom 90-ih i uglavnom je bio usredotočen na diskreditiranje naslijeđa pokreta otpora predvođenog Komunističkom partijom i opisivanje NDH kao legitimne temeljne države utemeljen na antikomunističkoj ideologiji.^{46 47 48}

Isti članak dalje kaže: „Cilj je pokreta bio uspostaviti neovisnu Hrvatsku na bilo koji način, uključujući pomoću zastrašivanja i nasilja. Koristio se terorističkim metodama prije dolaska na vlast. Ustaški režim bio je osobito revanšistički nastrojen prema Srbima zbog nasilja doživljenog u (Kraljevini) Jugoslaviji. Zbog dogovora s nacistima i fašistima, ustaški je režim usvojio stranu ideologiju mržnje prema Židovima i Romima i sudjelovao u progonu i genocidu tih etničkih skupina. Progonio je hrvatske političke protivnike. Održavao je bliske veze sa svojim nacističkim i fašističkim zaštitnicima čije je mnoge metode progona preuzeo. Zbog uvezene antisemitske ideologije, koja je u potpunosti utjecala na hrvatsku političku kulturu, režim je kompromitirao hrvatsku borbu za samostalnost, što se kasnije koristilo protiv Hrvata u Jugoslaviji i dijaspori.“

3. PROPAGANDA

Članci koji predstavljaju ideološke etikete kao vjerodostojne činjenice i enciklopedijske natuknice veoma su važan čimbenik u razvoju sustavne pristranosti i dezinformacija. Ovi članci često postoje na samo jednoj jezičnoj inačici (hrvatskoj ili srpskoj), no redovito se oslanjaju na veoma upitne izvore koji obično ne zadovoljavaju standarde vjerodostojnosti i provjerljivosti Wikipedijinih jezičnih inačica. To

---

⁴⁵ Oustachis — Wikipédia (Fr.WP)

⁴⁶ Nebojša Blanuša; Internal Memory Divided: Conspiratorial Thinking, Ideological and Historical Cleavages in Croatia. Lessons for Europe; European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities EQPAM Vol.2, No.4, listopad 2013.

⁴⁷ Ramet P. Sabrina (1999): The Radical Right in Central and Eastern Europe Since 1989, pp 5-12, Penn State University Press

⁴⁸ David Bruce Macdonald: Balkan holocausts? Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia; Manchester University Press, 2002; Str. 98-105; 138-143

uključuje lične blogove, samoobjavljene i alternativne medijske portale, kao i stranice kulturnih organizacija koje se prepoznaju kao ideolozi hrvatske radikalne desnice – ali se pripadnost ovih izvora se ne navodi u člancima.

Ova je istraga otkrila da pojedini članci sadrže fraze i izraze koji nisu prikladni za enciklopedijski sadržaj i mogu se definirati kao uvredljive i ratno-propagandne etikete (brojke su navedene u nastavku). Ti se pojmovi pojavljuju u člancima o različitim temama, od nogometnih klubova do mjesta i događaja iz Drugog svjetskog rata i novije povijesti.

IDEOLOŠKE / PROPAGANDNE ETIKETE

Pojedini članci na Wikipediji na hrvatskom i srpskom jeziku predstavljaju pokušaj uvođenja uvredljivih i/ili desničarskih ideoloških etiketa u enciklopedijska objašnjenja. Primjeri takvih članaka uključuju:

- „[Dekroatizacija](#)“, proces gubitka hrvatskog etničkog i nacionalnog identiteta pod pritiskom „strane“ religije i ideologije. Sličan članak postoji na Wikipediji na srpskom jeziku pod nazivom „Desrbizacija“;
- „[Detuđmanizacija](#)“, proces „sustavnog omalovažavanja“ političko-državničkog nasljeđa pokojnog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana;
- „[Hrvatska šutnja](#)“, članak koji objašnjava potlačene hrvatske nacionalne osjećaje u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata.
- „[Jugokomunistički/jugokomunist](#)“ (ili jugo-komunistički/jugo-komunist)⁴⁹ koji se koristi kao pridjev i/ili imenica ideološka je etiketa koju često upotrebljavaju desničarski političari i aktivisti.⁵⁰ Pridjev „jugokomunistički“ pojavljuje se u više od 290 članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku.⁵¹ Iako njegovo podrijetlo nije posve jasno, izraz se upotrebljavao u tisku hrvatske dijaspore u sedamdesetim i osamdesetim godinama prošlog stoljeća te je prešao u opću nacionalnu uporabu tijekom i nakon rata za neovisnost 1991.–1995. Wikipedija na hrvatskom jeziku bezazleno definira „jugokomunist“ ili „jugokomunizam“ kao skraćenicu za „jugoslavenski komunist“ i opisuje tu riječ kao *skup vrijednosti usvojenih i primijenjenih u jugoslavenskoj inačici komunizma*.⁵² No, izraz se nikad ne upotrebljava u uglednim znanstvenim izvorima i rijetko izvan nacionalističkih publikacija i medija. Članak o [jugokomunizmu](#) postoji samo na hrvatskom jeziku i u velikoj je mjeri neenciklopedijski članak koji promiče nešto što je u osnovi uvredljiva ideološka etiketa. U njemu se navodi navodna urota protiv hrvatskog naroda i države od strane tadašnjih pripadnika Jugoslavenske komunističke partije, ali i ukazuje na današnje „jugokomuniste“ obraćajući se u sadašnjem vremenu onim osobama koje *žele opisati Domovinski rat i Republiku Hrvatsku (iznad svega) kao nastavak ZAVNOH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske)*.⁵³ Zapravo, prethodna je izjava suptilna potvrda NDH. U današnjem Ustavu Hrvatske

⁴⁹ Pregledana verzija je iz veljače 2020.

⁵⁰ Tipični primjer pojma koji se koristi kao ideološka etiketa: <https://portal.braniteljski-forum.com/blog/novosti/jugokomunisti-u-savezu-sa-srpskim-cetnicima>

⁵¹ Podaci prikupljeni u ožujku i travnju 2021.

⁵² [Jugokomunizam – Wikipedija](#)

⁵³ <https://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Jugokomunizam&oldid=5440596>

izričito se navodi u preambuli⁵⁴ da je ZAVNOH jedan od povijesnih temelja državnog suvereniteta - za razliku od fiktivne države iz Drugog svjetskog rata. ZAVNOH je bio vrhovno političko predstavničko tijelo osnovano u Hrvatskoj koja je bila pod okupacijom sila Osovine te vođeno od strane Hrvatske komunističke partije i ostalih organizacija koje su se suprotstavile režimu [Nezavisne Države Hrvatske \(NDH\)](#).

- „Srbočetnik” (imenica); „srbočetnički” (pridjev) – je hrvatski ratni propagandni izraz skovan u početku rata za neovisnost Hrvatske kako bi obilježila članove srpskih paravojskih snaga, od kojih su mnogi bili odgovorni za zvjerstva protiv hrvatskog civilnog stanovništva.⁵⁵ Izraz se brzo pretvorio u etiketu i uvredljivi prikaz etničkih Srba. Tijekom i nakon završetka rata, izraz je bio naširoko korišten u medijima. Početkom 21. stoljeća, s povećanjem svijesti, upotreba se postupno smanjila. Međutim, izraz je i dalje čest u diskursu zagriženih nacionalista, a često se pojavljuje i u tekstovima koje objavljuju ultradesničarski portali. Izraz se pojavljuje u 30 članaka na hrvatskoj Wikipediji, koji opisuju događaje i toponime iz hrvatskog rata za neovisnost (1991-95), toponime, fudbalske klubove i navijače (podaci su prikupljeni između veljače i travnja 2021.)
- Drugi skup članaka koji pripadaju ovoj kategoriji obuhvaća osobe (povijesne i živuće) čije su biografije predstavljene na pretjerano pozitivan način koji suptilno promiče program radikalne desnice. To obuhvaća članke o umjetnicima, intelektualcima, vladinim dužnosnicima i vojnim dužnosnicima koji su igrali važne uloge u režimu Ante Pavelića tijekom Drugog svjetskog rata, kao i sadašnjim stručnim i amaterskim povjesničarima, izvođačima i televizijskim ličnostima koje provode aktivnu kampanju u ime radikalnih političkih stranaka i organizacija (primjerice, hrvatski televizijski voditelj Velimir Bujanec koji vodi otvoreno proustašku televizijsku emisiju; Igor Vukić jasenovački revizionista čiji su radovi bili opsežno referirani u prethodnim verzijama članaka o koncentracijskom logoru Jasenovac; [Christophe Dolbeau](#), francuski amaterski povjesničar koji je napravio apologetsku biografiju Vjekoslava Luburića; da navedemo neke od njih).
- Ova je procjena pokazala da su sporni izvori na Internetu ([popis](#)) često korišteni kao reference za dvojbene tvrdnje u biografskim člancima o istaknutim ljevičarskim političarima, aktivistima civilnog društva ili osobama koje su vodile kampanje (pogledajte [Popis članaka pregledanih u tijeku ove procjene](#)). Na primjer, članak o Vesni Pusić, bivšoj hrvatskoj ministrici vanjskih poslova i istaknutoj aktivistici liberalne ljevice, u kojem su se koristile priče s ultradesničarskih medijskih portala kako bi se istaknule nerelevantne informacije da je bila „osuđena za veleizdaju” od strane ad hoc [etičkog suda](#) koji je osnovala i vodila radikalna nacionalistička grupa, te da je proglašena „nepoželjnom osobom” od strane slabo poznatog udruženja hrvatske dijaspore u Argentini. Informacije su ostale na mreži između 2018. i 2020. godine (ver. [2018.](#); ver. [2019.](#); ver. [2020.](#))

---

⁵⁴ U preambuli (odjeljak Povijesni temelji) hrvatski Ustav navodi, između ostaloga, da se (...) *povijesno pravo hrvatskog naroda na potpuni suverenitet manifestiralo: (...) uspostavljanjem temelja državnog suvereniteta tijekom Drugog svjetskog rata, što je iskazano u odluci Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.) za razliku od proglašenja Nezavisne Države Hrvatske (1941.)*, [The Constitution of the Republic of Croatia \(consolidated text\) | Croatian Parliament](#) (Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst) | Hrvatski sabor)

⁵⁵ Podaci prikupljeni u travnju 2021.

- U nekim slučajevima, članak koji prikazuje dobro poznat politički, društveni, kulturni ili povijesni događaj ili fenomen lišen je činjeničnog enciklopedijskog sadržaja te neusklađen s pet stupova. [Hrvatski članak o propagandi](#) i [srpski članak o dezinformiranju](#) su primjeri takvih članaka.

Propaganda (članak na Hr.WP-u)

- Sve jezične inačice koje su pregledane tijekom ove procjene (EN, FR, ES, DE) navode pojam [propaganda](#) opisujući njegovo podrijetlo, povijesni i suvremeni kontekst, glavne teorijske definicije i različite pristupe tom obliku komunikacije. U njima su predstavljeni višestruki primjeri navedeni u primjerenom povijesnom, odnosno znanstvenom kontekstu, te je objašnjena razlika između propagande, odnosa s javnošću i oglašavanja.
- Inačica članka o propagandi na hrvatskom jeziku sama po sebi predstavlja primjer ultradesničarske propagande. Osim očitog propusta da navede razlike između propagande, odnosa s javnošću i oglašavanja („Zbog negativnih konotacija, pojam (propaganda) nedavno je zamijenjen engleskim izrazom *Odnosi s javnošću*“⁵⁶.), ovaj kratki članak, zapravo, prikazuje tri česta narativa radikalne desnice:⁵⁷ anti-EU suverenizam, antikomunizam i nacionalizam. Ovaj je članak fokusiran na dvojbenu tvrdnju da je porast propagande povezan s demokratizacijom i pojavom masovnih medija. [Tako se propaganda pojavila kad je masama omoćeno pravo glasa i kad se otvorila moćnost jednostavne komunikacije s glasačima.](#)⁵⁸
- Od tog dijela, članak uvodi narativ koji ne pruža mnogo informacija i činjenica o samom pojmu propagande ali jasno povezuje prethodno definirane negativne prizvuke s tri primjera koja su u skladu s nacionalističkim desničarskim narativima. Kada se naglašava zlouporaba od strane totalitarnih režima, navodi se samo primjer jugoslavenske federacije i poveznica na drugi pristrani članak – *Jugokomunistička propaganda*. Dalje nastavlja s opisivanjem propagande u 20. i 21. stoljeću: „Medijska propaganda tijekom Prvog svjetskog rata prvi je primjer moderne propagande. Nakon poraza Srba u Domovinskom ratu, velikosrpska je propaganda djelovala kako slijedi tijekom sukoba na Kosovu 1999.: Nisu postojala medijska izvješća o albanskim izbjeglicama, humanitarna katastrofa na Kosovu opisana je kao prenapuhana zapadnjačka (NATO-va) propaganda“.⁵⁹
- I u 21. stoljeću: *Propaganda se i danas još uvijek koristi u brojne političke svrhe. Tijekom pregovora Hrvatske o pristupanju EU-u, osobito prije referenduma, oglašavanje ili propaganda Europske unije bila je sveprisutna.*⁶⁰
- Navedene dvije rečenice oblikovane su tako da upućuju na na zaključak da su u pitanju neoborive činjenice. I zaista, istina je da je režim Slobodana Miloševića pokrenuo ratnu propagandu tijekom ratova u Jugoslaviji 1991.–1999. Također je istinito da je tijekom procesa pristupanja Europska unija ponudila hrvatskoj javnosti informacije – a ne propagandu – o prednostima članstva u Uniji. Čini se da

⁵⁶ Pregledane verzije su iz lipnja 2020. i ožujka 2021.

⁵⁷ Vedran Obućina. Far Right Extremism in Croatia. Friedrich Ebert Stiftung, 2012.

⁵⁸ Verzija iz lipnja 2020.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

je svrha ove kontekstualne pristranosti odašiljanje i kontekstualizacija poruka koje često ponavlja radikalna desnica: nacionalistička mitologizacija hrvatskog rata za neovisnost (1991.–1995.), te sugeriranje da je EU na neki način manipulirala hrvatskim građanima da glasuju potvrdno za članstvo zemlje u EU-u na referendumu iz 2013. godine.

Dezinformacija (članak na sr. WP-u)

- Iako mu nedostaju neke suptilnosti koje se pojavljuju u članku o propagandi na Wikipediji na hrvatskom jeziku, [članak o dezinformaciji na srpskom jeziku](#) koji je pregledan u ovoj procjeni jednako je štetan. Umjesto pružanja neutralnih i činjenično utemeljenih opisa *dezinformacija koje podržavaju pouzdani izvori*, članak nudi prikaz tog fenomena iz jednog izvora: „*Ako želimo ozbiljno proučiti problem dezinformacija, moramo se vratiti na intuiciju sjajnih predaka, Lenjina i Goebbelsa: u psihokraciji istina nije važna; ona, zapravo, i ne postoji - ono što postoji jest ono što je ljudima nametnuto da vjeruju; ili još bolje, ono što ih se navede da vjeruju.*“
- Članak je u velikoj mjeri popis propagandnih citata izmišljenih pod režimom Slobodana Miloševića tijekom ratova u Jugoslaviji 1991.–1999., koji su oblikovani kao primjeri zapadnjačke pristranosti i/ili dezinformacijskih radnji usmjerenih protiv Srba. „*Svatko je čuo na radiju da su Srbi tijekom borbi s hrvatskim ili muslimanskim neprijateljima uvijek samo „ubijali”, dok su njihovi protivnici „mučki masakrirali ili ubijali”, što ima mnogo veću težinu u eri viktimoofilije.*“
- Navodeći opovrgnutu priču o navodnim [lažnim snimkama koncentracijskog logora u Trnopolju](#) pod vodstvom bosanskih Srba, članak tvrdi da je ona *uvelike doprinijela jačanju kampanje demonizacije Srba.*
- Usprkos tome što su ih znanstvenici i vjerodostojni medijski izvori u više navrata opovrgnuli, narativi navedeni u članku prihvaćeni su kao činjenice u određenim dijelovima društva zahvaljujući desetljećima pristranosti i dezinformacija koje su širili nacionalistički tabloidi i alternativni portali.

4. SPORNI IZVORI

Istina, zapravo, nije istina.

Rudy Giuliani, odvjetnik bivšeg predsjednika Sjedinjenih Država Donalda Trumpa (kolovoz 2018.)⁶¹

Problematika autentičnosti i vjerodostojnosti izvora koji se koriste u stotinama članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku bavi se visoko ispolitiziranim i osjetljivim pitanjem toga što čini propagandu, lažne vijesti i dezinformacije te koji su akteri odgovorni za organizirano širenje takvih narativa.

- Veoma je važno napomenuti da iako svaki članak koji koristi sporne izvore nije nužno pristran i/ili iskrivljen, oni koji značajno odstupaju od načela neutralnog stajališta uvelike se oslanjaju na sporne izvore.
- Ovom je procjenom identificirano više internetskih izvora koje su neovisno potvrdili hrvatski i regionalni novinari i organizacije za provjeru činjenica kao kreatore i širitelje govora mržnje, lažnih vijesti, dezinformacija i teorija zavjere.
- Ova je procjena provjerila mogući nepriličan utjecaj mrežnih izvora koji su povezani s ljevičarskim skupinama, ali nije utvrdila značajno postojanje takvih referenci na Hr.WP-u.

---

⁶¹ [Giuliani kaže da „istina, zapravo, nije istina”](#)

- Sporni mrežni izvori kategorizirani su na sljedeći način:
  - Samoobjavljene internetske stranice koje se predstavljaju kao autentični internetski portali. One nisu službeno registrirane ni u jednoj od pregledanih jurisdikcija (Hrvatska, Srbija, Bosna) i ne nude informacije o svojim uredničkim timovima niti o načinu financiranja;
  - Otvoreno ultradesničarski medijski portali;
  - Službeno registrirane web-stranice konzervativnih interesnih skupina i ultradesničarskih političkih stranaka. Zvanično registrirani kao pravne osobe ili mediji kod odgovarajućih institucija u svojim državama;
  - Službeno registrirani portali i web-stranice koje su u vlasništvu i/ili pod stvarnom kontrolom kulturnih organizacija koje se smatraju bliskim hrvatskoj radikalnoj desnici. Zvanično registrirani kao pravne osobe ili mediji kod odgovarajućih institucija u svojim državama.

Naziv*	Opis / komentar	Broj članaka**
<u>Croatia Rediviva</u>	Neslužbeno udruženje povjesničara. Stavovi su tvrdo desničarski i konzervativno-nacionalistički. Objavljuje istraživanja i lične stavove od kojih neki pripadaju povijesnim revizionistima i u kojima se ublažava uloga ustaškog pokreta u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata. Croatia Rediviva je službeno registrirana kao udruga i uredno objavljuje godišnja financijska izvješća.	20
<u>HKV - Hrvatsko kulturno vijeće / Hrvatski tjednik</u>	Hrvatsko kulturno vijeće utjecajna je ultrakonzervativna nacionalistička kulturna organizacija i neformalna udruga intelektualaca koji podržavaju identitarističke, nativističke i nacionalističke političke stavove. Organizacija je uredno registrirana kao udruga. Na internetskim stranicama HKV nalaze se izdanja „Hrvatskog tjednika“, jednog od najekstremnijih i najotvorenije neofašističkih časopisa u Hrvatskoj kojeg prate ozbiljne kontroverze. ^{62 63}	130
<u>HOP</u>	Platforma „alternativnih vijesti“. Nije službeno registrirana kao pravna osoba ili medij ni u jednoj od pregledanih jurisdikcija (Hrvatska, Bosna, Srbija). Internetska stranica promiče kleronacionalističke narative i teorije zavjere. Pored toga što nije službeno registrirana, stranica nema bilo kakvih vidljivih oglasa, što bi moglo ukazati na prisutnost aktera povezanih s političkim grupama i/ili državama. Izvješće o medijskim slobodama jedne od vodećih organizacija civilnog društva, GONG, označilo ga je kao promicatelja govora mržnje i dezinformacija. ⁶⁴	35
<u>Hrvatski fokus</u>	Hrvatski fokus službeno je registriran kao web-stranica „Tkanice“, izdavačke kuće sa sjedištem u Zagrebu. To je konzervativni nacionalistički Internet magazin koji se smatra bliskim Hrvatskoj stranci prava.	90
<u>Hrvatsko nebo / Pokret za hrvatsku budućnost</u>	Neregistrirani portal vijesti koji se smatra glavnim pokretačem za promicanje PHB-a (Pokreta za hrvatsku budućnost), relativno nepoznate ultranacionalističke političke organizacije. PHB i Hrvatsko nebo uređuje i održava Nenad Piskač, politički aktivist, pisac, novinar i samoprovzani povjesničar. Piskač je redoviti suradnik u Hrvatskom kulturnom vijeću (HKV), ultrakonzervativnoj nacionalističkoj kulturnoj instituciji.	25

⁶² [Zašto je Hrvatski tjednik, nakon desetaka vulgarnih naslovnica, tek sad postao ‘moralno nakazan’](#); (Jutarnji list; komentar)

---

⁶³ [Neprihvatljivo žigosanje novinara u Hrvatskoj | Politika | DW | 31.05.2019](#) (Članak službena protestna nota njemačkog javnog servisa, Deutsche Welle, nakon što je Hrvatski tjednik objavio „potjernicu“ sa fotografijama austrijskih i njemačkih novinara koji su kritički izvještavali o skupu na Blajburgu.

⁶⁴ U istraživačkom izvješću „Against Hate/Protiv mržnje“ objavljeni su detaljni rezultati kao dio projekta koji su izradili GONG, Centar za mirovne studije i Ministarstvo pravosuđa Finske. Dostupno na: [Analiza mrežnih stranica u kontekstu govora mržnje | CMS](#)

<u>Kamenjar</u>	Samoobjavljeni portal „alternativnih vijesti“. Kamenjar i njegov matični izdavač „Eranijske kronike“ ne postoje kao pravne osobe u Hrvatskoj, Bosni niti Srbiji. Kamenjar redovito objavljuje teorije zavjera i pseudo-povijesne članke koji pokušavaju ublažiti ulogu ustaškog pokreta. Web-stranica je više puta označena od strane regionalnih organizacija za provjeru činjenica (Faktograf; GONG) kao širitelj dezinformacija. ^{65 66}	60
<u>Konzerva</u>	Ultrad desnicaški portal vijesti nepoznatog podrijetla. Objavljuje teorije zavjera, anti-migrantske i anti-LGBT priče. Izvješće o medijskim slobodama koje je pripremio GONG, jedna od vodećih hrvatskih organizacija civilnog društva, označilo ga je kao izvor dezinformacija. ⁶⁷	3
<u>Narod.hr</u>	Narod.hr opisuje se kao neovisni portal vijesti. U vlasništvu je i pod kontrolom hrvatske katoličko-konzervativne interesne skupine „U ime obitelji“. Organizacija je gorljivi protivnik pobačaja i zalaže se za ograničenje LGBT prava. U 2013. godini prisilila je Hrvatski sabor da sazove ustavni referendum koji bi brak definirao kao zajednicu muškarca i žene, čime je, zapravo, zabranila istospolne brakove.	300
<u>Projekt Velebit</u>	Projekt Velebit je web-stranica „alternativnih vijesti“ koja je otvoreno krajnje desničarski nastrojena. Premda nije službeno registrirana kao medij, ona je zvanično glasilo istoimene radikalno desne interesne skupine. Projekt Velebit promovira tradicionalne nacionalističke i radikalno desne narative, te provodi kampanje za pripajanje dijelova Bosne i Hercegovine gdje su Hrvati etnička većina. U posljednje vrijeme, web-stranica objavljuje teorije zavjere o virusu Covid-19 i antivakcerske teorije zavjere. Jedan od osnivača Projekta Velebit, Marko Jurič, bivši je televizijski novinar čiju je emisiju zbog govora mržnje sankcioniralo hrvatsko Vijeće za elektroničke medije. ⁶⁸ Sam Jurič je 2019. godine bio pod istragom DORH zbog govora mržnje. ⁶⁹	10
<u>Stina hrvatskih praidova / Stranka hrvatskog prava (SHP)</u>	Kleronacionalistička i otvoreno proustaška web stranica i politička organizacija. SHP nije službeno registrirana ni u jednoj od pregledanih jurisdikcija. Web-stranica se predstavlja kao portal alternativnih vijesti. Promiče drugačije stavove o NDH i Anti Paveliću. Objavljuje priče s Projekta Velebit i drugih desničarskih web stranica sa ove liste, ali i YouTube video podcaste sa ekstremno desničarskim sadržajima. Stranica sa komentarima sadrži brojne primjere govora mržnje.	35

⁶⁵ [Resonant Voices Radar: January 2020](#) (RV Radar prati medije na Zapadnom Balkanu u potrazi za dezinformacijama, lažnim vijestima i govorom mržnje)

⁶⁶ „Protiv mržnje“, projekt GONG-a, Centra za mirovne studije i finskog ministarstva pravde: [Analiza mrežnih stranica u kontekstu govora mržnje | CMS](#) (Str. 9, 28-30)

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ N1.hr (vijest) [Zbog govora mržnje Vijeće za elektroničke medije gasi Z1 televiziju na tri dana](#)

⁶⁹ Autograf.hr: DORH pokrenuo kazneni postupak protiv Marka Juriča

Dnevno je portal vijesti u privatnom vlasništvu i poznat je po promicanju ultradesničarskih narativa i govora mržnje. Redovito je objavljivao ultradesničarske teorije zavjere, ekstremno nacionalističke i lažne anti-migrantske vijesti. 2017. godine portal je objavio huškačku fotomontažu i popratnu priču koja je rezultirala nasiljem protiv saborske zastupnice srspe nacionalnosti iz Socijaldemokratske partije Hrvatske⁷⁰. Mada je neobično, Dnevno je imao sestrinske tvrtke u Srbiji i Bosni koje su čitateljima servirale mnoštvo istih huškačkih ultradesničarskih sadržaja - ali sa predznakom za Srbe i Bošnjake.

Izdavač portala Dnevno naposljetku je bankrotirao, većinom zbog tužbi zbog kleveta. Nova je uprava ublažila retoriku, no portal je i dalje čvrsto na ultradesnoj strani političkog spektra.⁷¹

---

*Podaci prikupljeni u ožujku i travnju 2021.

** Popis nije konačan

---

⁷⁰ Balkan Insight: [Moment of Truth: Reality Bites for Notorious News Brand](#)

⁷¹ Ibid.

Pozadina i kontekst:

DOGAĐAJI

- Novoizabrani administratori i aktivni urednici Hr.WP-a napravili su jasna i konkretna poboljšanja u nekima od najosjetljivijih i najspornijih članaka na Hr.WP-u, uključujući i one koji su privukli značajnu medijsku pozornost. To se odnosi, ali ne isključivo, na članke o koncentracijskom logoru Jasenovac⁷², Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH)⁷³, Anti Paveliću⁷⁴, Vjekoslavu Luburiću⁷⁵ i drugim dužnosnicima ustaškog režima. Reformirana zajednica ispravila je ili uklonila niz ozbiljnih pogrešnih tumačenja činjenica, posebno onih koja se odnose na tvrdnje onih koji negiraju genocid. Nekoliko članaka koji su bili tek nešto više od ideoloških etiketa potpuno je uklonjeno. Do brojnih je poboljšanja došlo neovisno od i istovremeno s istraživanjem i izradom ovog izvješća.

Iako je to neupitno korak u pravom smjeru, prerano je reći hoće li nedavne promjene biti dovoljne za ponovno usklađivanje Wikipedije na hrvatskom jeziku sa širom misijom pokreta. Projekt je više od desetljeća bio uzurpiran, a problemi vezani sa sadržajem već su dugo prestali biti predmetom tek nekoliko politički osjetljivih članaka i tema. Nerealistično bi bilo očekivati da će se cenzurirana skupina administratora i urednika, koja je godinama generirala sadržaj, jednostavno spakirati i potpuno nestati.

- Postoji stvarna opasnost da se problemi mogu vratiti unutar relativno kratkog vremenskog okvira. Jednostavan čin uklanjanja *cijele skupine* odmetnutih administratora možda neće spriječiti njih ili njihove saveznike da registriraju nove račune, ponište promjene sadržaja i – uz dovoljno vremena – ponovno zauzmu upravljačke položaje u projektu. Kako je povijest Hr.WP-a pokazala, proces RfC ne može riješiti sustavne probleme i pokušaje organiziranih skupina da preuzmu cijeli projekt. Zahtjev za mišljenje (RfC) učinkovit je instrument kad se upotrebljava prema izvornoj namjeni – da se riješe pojedinačni sporovi i izolirani problemi povezani sa sadržajem; ali ne može djelovati kao brana u borbi protiv organiziranih pokušaja utjecaja na velike dijelove sadržaja na Wikipediji.

JEDAN MULTICENTRIČNI JEZIK – ČETIRI PROJEKTA NA WIKIPEDIJI

- Stvaranje odvojenih Wikipedija na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku, uz postojeći srpsko-hrvatski projekt, prije gotovo dva desetljeća bio je, po mišljenju autora, *strateška pogreška*. To je praktički omogućilo etničko-nacionalnu podjelu izvorne srpsko-hrvatske zajednice na Wikipediji i „poguralo“ urednike i posjetitelje ka svojim „nacionalnim projektima“. Osim toga, podjela je novoosnovanim zajednicama uskratila uredničku raznolikost koja obično usmjerava i podupire tradicionalno uspješan proces [uređivačkog konsenzusa](#) u drugim projektima pluricentričnih jezika. Kao što se moglo i očekivati, to je dovelo do nacionalističke pristranosti i pojave dezinformacija u člancima koji bi trebali pružati činjenično utemeljene i neutralne opise različitih povijesnih i društvenih događaja, fenomena i ljudi u skladu s Wikipedijinih pet stupova.

---

⁷² [Jasenovac concentration camp](#) (En.WP)

⁷³ [Independent State of Croatia](#) (En.WP)

⁷⁴ [Ante Pavelić - Wikipedia](#) (En.WP)

⁷⁵ [Vjekoslav Luburić](#) (En.WP)

- Osnivač Wikipedije Jimmy Wales izrekao je slične stavove 2013. kada je izjavio hrvatskim dnevnim novinama Jutarnji list da srpska i hrvatska Wikipedija nikada nisu smjele biti odvojene. „*Moje dugogodišnje stajalište uvijek je bilo da je, zapravo, pogrešno imati dvije odvojene Wikipedije u tom dijelu svijeta,*” citirao ga je Jutarnji list.⁷⁶
- Zanimljivo je napomenuti da zahtjev za stvaranje zasebnog Wikipedijinog projekta na crnogorskom jeziku tri puta odbijen na temelju međusobne razumljivosti.^{77 78 79} U svom odbijanju zahtjeva za Wikipedijom na crnogorskom, Jezični odbor je [naveo](#) „*da su važeća pravila za stvaranje projekta bila na snazi ranije, srpska, hrvatska i bosanska Wikipedija ne bi bile stvorene kao projekti odvojeni od izvorne srpsko-hrvatske Wikipedije*“. Odbor je savjetovao crnogorskoj zajednici da sudjeluje u srpskom ili srpsko-hrvatskom projektu, dodajući da on „*ne razmatra političke razlike jer je cilj Zaklade Wikimedije da svakom pojedincu omogući slobodan, nepristran pristup zbiru cijelog ljudskog znanja, a ne informacije iz gledišta pojedinačnih političkih zajednica.*”⁸⁰
- Takozvana „Dubina Wikipedijinih članaka“ pokazatelj je kolaborativne kvalitete enciklopedije.⁸¹ Rangiranje dubine članaka za Wikipedije s više od deset tisuća članaka pokazuje da je srpsko-hrvatska Wikipedija druga po redu, odmah iza engleske. Srpski, bosanski i hrvatski jezični projekti rangirani su kao 18., 31. i 88. od 152 Wikipedije.

RAZUMLJIVOST VS. IDENTITET

- [Bosanska, hrvatska, crnogorska](#) i [srpska](#) varijanta standardizirane su varijante [srpsko-hrvatskog, koji je pluricentrični jezik](#) s više od 20 milijuna govornika, od čega srpski i hrvatski čine najveći udio. Osnovna razlika između srpskog i hrvatskog jest u tome da srpski koristi ćirilčno i latinično pismo, dok hrvatski koristi samo latinično pismo. Iako je ćirilica službeno pismo srpskog jezika u Srbiji, sve državne institucije i mediji redovito pružaju usluge na oba pisma, a izbor inačice uglavnom je stvar osobnih preferencija. Izvorni govornici bosanskog, crnogorskog i srpskog mogu čitati i pisati na oba pisma i često obraćaju veoma malo pozornosti na to u svakodnevnom životu. Niz psihometrijskih studija provedenih između 1978. i 2004. na školarcima i mladima u Srbiji i Bosni otkrile su i potvrdile da nije bilo statistički značajne razlike u vremenu kognitivnih odgovora na tekst pisan ćirilicom ili latinicom.^{82 83}
- Tijekom proteklih 30 godina, dijelovi hrvatskog kulturnog establišmenta i znanstvene sfere pokušali su pročistiti hrvatski jezik kako bi se on što više razlikovao od drugih BHS varijanti. Kampanja je uključivala

⁷⁶ Jutarnji list: [OSNIVAČ WIKIPEDIJE GOVORI ZA NEDJELJNI: 'Srbi i Hrvati ne smiju imati odvojene Wikipedije'](#)

⁷⁷ [Requests for new languages/Wikipedia Montenegrin – Meta](#) (Zahtjevi za nove jezike/crnogorska Wikipedija – Meta)

⁷⁸ [Requests for new languages/Wikipedia Montenegrin 2 – Meta](#) (Zahtjevi za nove jezike/crnogorska Wikipedija 2 – Meta)

⁷⁹ [Requests for new languages/Wikipedia Montenegrin 3 – Meta](#) (Zahtjevi za nove jezike/crnogorska Wikipedija 3 – Meta)

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ [Wikipedia article depth – Meta](#) (Dubina članaka na Wikipediji – Meta)

⁸² Lukatela, G., Turvey, M.T. (1979). Some Experiments on the Roman and Cyrillic Alphabets of Serbo-Croatian. U J.V. Kavanagh i R. L. Venezky (Ed.) Orthography, reading, and dyslexia. Baltimore, MD, University Park Press.

⁸³ Rot, N., Kostić, A. (1988). Čitljivost reči i rečenica štampanih latinicom i ćirilicom, Psihologija, XXI, 3-15.

često predstavljanje novih riječi, pa čak i stavljanje titlova na regionalne filmske i televizijske produkcije; bila je veoma uspješna, a njezin ideološki podtekst postao je široko prihvaćen.⁸⁴

- Uzimajući u obzir razlike između varijanti, ondašnji vodeći jugoslavenski izdavači redovito su izdavali odvojene hrvatske i srpske prijevode uvezenih enciklopedija, udžbenika i knjiga za djecu (primjerice, Larousseova Enciklopedija za djecu (1974.) ili Velika medicinska enciklopedija⁸⁵). Danas gotovo svi proizvođači i distributeri potrošačke robe daju odvojene informacije o proizvodu, korisničke priručnike, oglase i reklame na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku.
- U Bosni, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji ima oko 16 milijuna ljudi koji smatraju jednu od inačica svojim materinim jezikom.⁸⁶ Jezici se također govore među balkanskim zajednicama u dijaspori, od kojih se najveće nalaze u Kanadi, Australiji, Njemačkoj, Švedskoj, Švicarskoj i Austriji.⁸⁷
- Uzajamna razumljivost različitih BHS varijanti jednaka je onoj između američke i britanske varijante engleskog jezika.⁸⁸ Drugim riječima, prosječno školovani govornik bilo koje BHS varijante trebao bi biti u mogućnosti u potpunosti razumjeti i/ili uključiti se u bilo koju vrstu i oblik komunikacije – bilo da se radi o književnosti, poeziji, znanosti ili specifičnom humoru – na jezičnoj varijanti koju ne smatraju materinim jezikom.
- Ova se činjenica odražavala u politici i presudama Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY), UN-ovog suda koji je sudio teške zločine počinjene tijekom ratova u Jugoslaviji devedesetih godina prošlog stoljeća. Sud je angažirao prevoditelje iz svih regija bivše Jugoslavije i prihvatio sve nacionalne i regionalne varijante, bez obzira na nacionalnost osobe kojoj se sudi, na temelju međusobne razumljivosti.^{89 90}
- U svibnju 2010., Hrvatska je donirala Srbiji i Bosni svoj službeni nacrt prijevoda pravne stečevine EU-a, složenog i veoma tehničkog skupa pravila i propisa koji čine zakonsko tijelo EU-a i glavni su element procesa europske integracije⁹¹.
- U trenutačnom radikalnom desničarskom diskursu u regiji, bosanski, hrvatski, crnogorski i srpski jezici predstavljaju identifikatore *Drugog kao prirodnog neprijatelja*⁹². Koncept Drugosti nalazi se u središtu

---

⁸⁴ David Bruce Macdonald. *Balkan Holocausts? Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia*. Manchester University Press 2002. str. 138-145

⁸⁵ CORBISS; Baza podataka za otvoreni pristup srpske nacionalne knjižnice:

<https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/search/expert?c=id%3D14534912&db=nbs&mat=allmaterials&max=50&all=true>

⁸⁶ <https://en.wikipedia.org/wiki/Serbo-Croatian#Demographics>

⁸⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Serbo-Croatian>

⁸⁸ John Frederick Bailyn. *To What Degree Are Croatian and Serbian the Same Language? Evidence from a Translation Study*. *Journal of Slavic Linguistics* Vol. 18, No. 2 (2010), str. 181-219

⁸⁹ <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tord/en/70623MS2.htm>

⁹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Serbo-Croatian#Contemporary_names

⁹¹ [Hrvatska poklonila Srbiji prevod standarda EU \(slobodnaevropa.org\)](http://Hrvatska.poklonila.Srbiji.prevod.standarda.EU.slobodnaevropa.org)

⁹² Vedran Obućina (2012.): *Right-wing Extremism in Croatia*, *International Policy Analysis*, str. 4-7, Friedrich Ebert Stiftung

politika radikalnih desničarskih skupina u cijeloj regiji koje percipiraju svijet kao borbu „nas” protiv „njih”.⁹³ Ovu organiziranu netoleranciju karakterizira ideološki i programski naglasak na obnavljanje tradicionalnih vrijednosti nacije ili zajednice.⁹⁴ Ova vrsta diskursa vidljiva je i opetovano predstavljena u člancima na Hr.WP-u i u RfC raspravama pregledanim u ovom postupku procjene. Konkretnije, članci koji obuhvaćaju povijest Hrvatske tijekom Drugog svjetskog rata, raspad Jugoslavije 1991.–1999. i teme zajedničke za istočnoeuropske nacionalističke populističke pokrete redovito se oslanjaju na selektivne i kontekstualne pristranosti kako bi pozitivno preoblikovali povijesne događaje i implicitno podržavali tradicionalne vrijednosti.

UTJECAJ DEZINFORMACIJA I NACIONALISTIČKIH PRISTRANOSTI

Ova je procjena potvrdila da su brojni članci koji sadrže dobro dokumentirane primjere dezinformacija i pristranosti radikalne desnice ostali neosporeni na stranicama Hr.WP dulje od desetljeća.

DEZINFORMACIJA ILI PRISTRANOST ILI DEZINFORMACIJA I PRISTRANOST?

- Analiza slučaja koja je kvantificirala dezinformacije kroz bosansko-hrvatski-srpski jezični spektar, a koja je napravljena u sklopu ovog istraživanja, otkrila je sustavno iskrivljavanje činjenica o pojedincima koje je osudio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY).
- Većina čitatelja Wikipedije na hrvatskom jeziku dolazi iz Hrvatske i zemalja s velikom zajednicom hrvatske dijaspe, uključujući Bosnu i Hercegovinu, Njemačku, Švicarsku, Švedsku i Kanadu.⁹⁵ Pregled koji je proveden u sklopu ovog istraživanja utvrdio je da su u razdoblju od 2017. do 2020. godine članci koji sadrže nacionalističke pristranosti redovito bili među 30 najčitanijih članaka na tom wikiju⁹⁶. *Dugotrajna i neosporena prisutnost pristranog sadržaja u velikom broju ideološki nastrojenih članaka može se protumačiti kao organizirana dezinformacijska kampanja.* To je i očito kršenje osnovnih pravila Wikipedije, osobito prvog i drugog stupa.
- Za razliku od komercijalno dostupnih enciklopedija koje se pregledavaju i činjenično provjeravaju prije nego što se pojave u knjižari, Wikipedija je dinamični, otvoreni sustav u trajnoj interakciji čiji je krajnji cilj predstaviti znanje koje je dostupno u vjerodostojnim izvorima ljudima koji govore različite jezike. Suprotno drugim platformama koje objavljuju korisnički generirani sadržaj, Wikipedija se oslanja na zajednicu volonterskih urednika i administratora koji primjenjuju ista osnovna načela iz pet stupova kako bi provjerili i potvrdili sadržaj – na bilo kojem jeziku. No, određena količina nepredvidljivosti i raznovrsnosti u pogledu načina na koji se činjenice kontekstualiziraju i prikazuju na svim Wikipedijim jezičnim projektima dio je genoma internetske enciklopedije. Ta se nepredvidljivost i raznolikost manifestira kroz različite namjerne i nenamjerne pristranosti.

---

⁹³ Ramet P. Sabrina (1999.): *The Radical Right in Central and Eastern Europe Since 1989*, str. 5-12, Penn State University Press

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ukupne brojke prikupljene iz mjesečnih podataka o prometu s Wikistatsa tijekom razdoblja između 2017. i 2021. godine. [https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/page-views-by-country/normal|map|last-month|\(access\)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly](https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/page-views-by-country/normal|map|last-month|(access)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly)

⁹⁶ Ukupne brojke prikupljene iz mjesečnih podataka o prometu s Wikistatsa tijekom razdoblja između 2017. i 2021. godine. [https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/top-viewed-articles/normal|table|2018-08-18~2018-08-19|\(access\)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly](https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/top-viewed-articles/normal|table|2018-08-18~2018-08-19|(access)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly)

- Neke su pristranosti neizbježne. Ljudi koji zapisuju i uređuju tekstove, posebno u člancima koji se bave politički ili društveno osjetljivim temama, ne mogu potpuno izbjeći svoj referentni okvir u potrazi za enciklopedijskim idealima. Međutim, pristranost se obično utvrđuje, o njoj se raspravlja te se ona u konačnici ispravlja pomoću Wikipedijinih zajednica volontera. Vrste pristranosti koje se sustavno pojavljuju u stotinama različitih članaka, od kojih većina obuhvaća teme koje su važne za unutarnju i regionalnu političku arenu, zabrinjavajući su pokazatelj. *Kada je pristranost strukturirana na način koji odgovara određenom političkom programu, sam članak prestaje biti neutralni prikaz činjenica. Ako veliki broj takvih članaka ostane dovoljno dugo na Internetu, slika koju zajedno tvore postaje dio organizirane dezinformacijske kampanje.*

PAŽNJA I IZLOŽENOST

„Nažalost, moramo upozoriti hrvatske studente i učenike da je većina sadržaja na hrvatskoj inačici Wikipedije ne samo sporna, već i očigledno falsificirana.“

Željko Jovanović, hrvatski ministar obrazovanja i znanosti; 13. rujna 2013.⁹⁷

Ljudska društva ovise o i oslanjaju se na zajedničku percepciju onoga što predstavlja činjeničnu istinu i zbilju. Zajednička uvjerenja ključna su za interakciju ljudi sa svijetom i drugim ljudima. Zapravo, oni se mogu opisati kao ljepilo koje ne samo da drži društva na okupu, već čini i psihološki integritet svakog pojedinca.⁹⁸

- Wikipedija nastoji biti činjenično utemeljena, neutralna zbirka ljudskog znanja dostupna na bilo kojem jeziku. Ona je poznata po tome što drži prvo mjesto u provjeri istinitosti za milijarde internetskih korisnika koji se pouzdaju u njezinu enciklopedijsku točnost i percipiranu neutralnost kao protuotrov za lažne vijesti i ideološki motivirane dezinformacije. Točnost i neutralnost postižu se putem samoupravljanja zajednice koja podupire postupak uređivačkog konsenzusa Wikipedije.
- Odražavajući ovu reputaciju u pogledu činjenične točnosti, informacije iz uvodnog dijela članka na Wikipediji unose se izravno u Googleovu ploču znanja (Knowledge Panel), odnosno informativni okvir koji se prikazuje na vrhu popisa rezultata pretraživanja. U tom je smislu uvodni dio bilo kojeg članka s Wikipedije iznimno poželjna meta za manipulaciju činjenica. To je važno jer svaka današnja analiza dezinformacija mora uzeti u obzir da veliki broj posjetitelja tek ovlaš prođe kroz sadržaj i rijetko nastavi dalje od vodećeg paragrafa.⁹⁹ Slijedstveno tome, mnogi, osobito mladi, najčešće formiraju svoja mišljenja i stavove kroz komadiće informacija koje dolaze iz onoga što smatraju autoritativnim i pouzdanim izvorima – kao što je Wikipedija. A u slučaju Wikipedije, to su posebice uvodnici članaka. No, mladi ljudi, uglavnom srednjoškolci i studenti, su također i oni koji najčešće čitaju i istražuju Wikipediju dublje od uvodnika članaka.

⁹⁷ Novi list: [Jovanović: Djeco, ne baratajte hrvatskom Wikipedijom jer su sadržaji falsificirani](#)

⁹⁸ E. Tory Higgins, Maya Rossignac-Milon, Gerald Echterhoff. Shared Reality: From Sharing-Is-Believing to Merging Minds; *Current Directions in Psychological Science - Volume 30, Number 2, Apr 01, 2021*

⁹⁹ Prema rangiranju Alexe, prosječno vrijeme provedeno u danu na stranici Wikipedia.org u 2021. iznosilo je 3:46.

Sve veći broj znanstvenih istraživanja potvrdio je da se oni uistinu sve više oslanjaju na Wikipediju kako bi pronašli informacije koje su im potrebne za akademske zadaće.¹⁰⁰ Jedno takvo istraživanje, koje je 2015. godine provelo Sveučilište u Osijeku, pokazalo je da 54 % preddiplomskih studenata redovito koristi Wikipediju u obrazovne svrhe.¹⁰¹ Razumno je pretpostaviti da je postotak znatno porastao u međuvremenu.

U tom smislu, činjenica da su nacionalistička pristranost i dezinformacije koje su otkrivene na Wikipediji na hrvatskom jeziku utjecale na javni diskurs toliko dugo vjerojatno je jedna od najozbiljnijih posljedica preuzimanja projekta.

Dezinformacija stvara zbunjenost.

- Simulacija neutralnosti davanjem jednake važnosti ili otvaranjem platforme za sve konkurentne tvrdnje – posebice u temama i slučajevima u kojima već postoji akademski konsenzus o istinitosti činjenica – može samo uzrokovati emocionalnu zbunjenost koja dovodi do nepovjerenja i potkopava zajedničku percepciju činjeničnih istina.

Da parafraziramo opažanje Hanne Arendt o obmani¹⁰², cilj onoga što danas nazivamo dezinformacijama i obmanama nije da ljudi povjeruju u njih, već da ih se učini jednako prihvatljivima kao i stvarne činjenične istine.¹⁰³

- Analiza političke pismenosti među hrvatskim maturantima ilustrativan je primjer koji pokazuje kako dugotrajna izloženost podučavanju kontroverze može dovesti do zbunjenosti.

Uzastopna istraživanja, provedena 2009., 2015. i 2021. godine, pokazala su da više od polovice ispitanika nije sigurno je li NDH bila fašistička država (48,5 % u 2015., 53 % u 2021. godini).¹⁰⁴ Rezultati su dosljedno otkrili značajnu i sve veću konfuziju među ispitanicima, čak i kad se radi o činjeničnim istinama koje potvrđuje široki akademski konsenzus.¹⁰⁵

Dok takva visoka razina nesigurnosti odražava društveno–političku polarizaciju u hrvatskom društvu, ona se može pripisati i utjecaju dezinformacija i teorija zavjere koje godinama kruže u javnom diskursu.

	2015. Slažem se	2015. Niti se slažem niti se ne slažem	2021. Slažem se	2021. Niti se slažem niti se ne slažem
NDH je bila fašistička tvorevina	28,5 %	48,6 %	31,3 %	53 %

¹⁰⁰ [Students' use of Wikipedia as an academic resource — Patterns of use and perceptions of usefulness](#); Neil Selwyn, Stephen Gorard; The Internet and Higher Education, Vol. 28, January 2016, Str. 28-34

¹⁰¹ [Sanjica Faletar Tanacković, Anja Đurđević, Boris Badurin. Wikipedija u akademskom okruženju: stavovi i iskustva studenata i nastavnika](#); Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti. Libellarium, br. 2, svezak 8 (2015); str. 161-199

¹⁰² „Ako vam svi uvijek lažu, posljedica toga nije da povjerujete u te laži, već da nitko više ni u što ne vjeruje.” Hannah Arendt, Istina i politika; esej objavljen u magazinu The New Yorker, 17. veljače, 1967. <http://archives.newyorker.com/?i=1967-02-25#folio=048>

¹⁰³ Činjenična istina, prema definiciji Hanne Arendt u eseju iz 1967., „Istina i politika”: „Najvažniji element činjenične istine jest da njezina suprotnost nije pogreška ni iluzija, pa niti mišljenje, jer nijedno od njih ne odražava osobnu istinitost, već namjernu obmanu ili laž.” The New Yorker, February 25, 1967 str. 49

¹⁰⁴ Ankete su zajednički provele hrvatska prodemokratska skupina GONG, Zagrebački institut za društvena istraživanja, Sveučilište u Zagrebu i Rijeci u Hrvatskoj te Centar za studije Jugoistočne Europe na Sveučilištu u Grazu, Austrija

¹⁰⁵ Cjeloviti rezultati dostupni su na web-stranici GONG-a (na hrvatskom) [Politička pismenost učenika ca završnih razreda srednjih škola](#)

Donošenje odluka od strane EU-a ugrožava suverenitet Hrvatske	23 %	46 %	-	-
Ustaše su se borile za hrvatske nacionalne interese	-	-	30,1 %	43,6 %

Ankete nisu izravno povezane ni s jednim člankom na Wikipediji na hrvatskom jeziku, a Hr.WP ni u kom slučaju nije bio jedini niti glavni izvor desničarskih narativa u razdoblju koje su pokrivala ankete. No, promatrane skupa, ove studije nedvojbeno ukazuju na vezu između zbuđenosti i dezinformacije.

Prema mišljenju autora, ti rezultati – iako nisu uzročno-posljedično povezani – upućuju na iste zaključke: a) potpuna ponovna usklađenost Wikipedije na hrvatskom jeziku važna je ne samo za svoju vlastitu zajednicu, već i za šire društvo koje se sve više oslanja na njenu činjeničnu točnost i neutralnost u procesu izgradnje zajedničke percepcije realnosti; i b) kada izvor koji se smatra univerzalno pouzdanim paralelno predstavlja povijesni revizionizam uz znanstveno potvrđene činjenice, to može i hoće dovesti do generaliziranog osjećanja nesigurnosti i zbuđenosti.

EMOCIONALNE POSLIJEDICE

- Dezinformacija se definira kao lažna ili obmanjujuća informacija koja se širi *s namjerom* dovođenja u zabludu.¹⁰⁶ Međutim, ova definicija obično ignorira jedan od ključnih aspekata tog fenomena i jedan od najvažnijih ciljeva: negativni emocionalni odgovor primatelja. Svrha je dezinformacije da prouzrokuje snažnu emociju – osjećaj bijesa, očaja ili bespomoćnosti – i osjećaj pripadnosti određenoj skupini.¹⁰⁷ Također je to *gorivo koje pokreće teorije zavjere*.¹⁰⁸
- Dezinformacije i teorije zavjere dijele dvije važne karakteristike: one su *emocionalne*, s obzirom da su uzrokovane negativnim osjećajima, a ne racionalnim promišljanjima, i one su *socijalne*, s obzirom da su usko povezane s psihološkom motivacijom koja osnažuje sukob s Drugim.¹⁰⁹
- Dezinformacija je gotovo uvijek kontekstualizirana i oblikovana kako bi zamaglila analitičko razmišljanje i izbjegla dekonstrukciju pokretanjem emocionalne reakcije.
- Nedavna povijest u više je navrata pokazala da teorije zavjere i dezinformacije koje ih potiču mogu potkopati čak i napredne demokracije. Međutim, važno je napomenuti da su postkonfliktna društva i ona opterećena sistemskom korupcijom značajno osjetljivija na njihov toksični utjecaj.
- Čini se kako se dezinformacije uočene u nekim člancima Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku, pregledanim tijekom trajanja ove procjene, poklapaju ne samo porukama političkih stranaka i

¹⁰⁶ [DISINFORMATION | meaning in the Cambridge English Dictionary](#)

¹⁰⁷ Kate Starbird. Disinformation as collaborative work: Surfacing the participatory nature of strategic information operations. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction. 2019.

¹⁰⁸ Viren Swami, Martin Voracek, Stefan Stieger, Ulrich S Tran, Adrian Furnham; Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. Randomizirano kontrolno ispitivanje; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25217762/>

¹⁰⁹ Jan-Willem van Prooijen, Karen M. Douglas, Belief in conspiracy theories: Basic principles of an emerging research domain; European Journal of Social Psychology, August 2018

ultrakonzervativnih skupina za pritisak, koje skupa kolokvijalno nazivamo radikalnom desnicom, već i temama popularnih mitova i teorija zavjere.¹¹⁰

POZORNOST MEDIJA

„Ako hrvatska Wikipedija tvrdi da su Poljaci počinili genocid nad Nijemcima, koji su potom napali Poljsku radi sprječavanja daljnjeg istrebljenja njihovih etničkih pripadnika, i da je to bio povod za izbijanje Drugog svjetskog rata, tada se tu više ne radi o slobodi govora“.

Miljenko Jergović, Jutarnji list. Autorski komentar objavljen 27. ožujka 2018. ^{111 112}

- „Neobični slučaj hrvatske Wikipedije“¹¹³ predmetom je intenzivne pozornosti medijskih portala koji djeluju na hrvatskom, bosanskom i srpskom govornom području. Nove priče, mišljenja i analitički članci objavljeni u glavnim hrvatskim i bosanskim medijima između 2012. i 2019. ukazali su na različite primjere povijesnog negacionizma¹¹⁴, nacionalističke pristranosti i/ili dezinformacija koji su prisutni diljem Wikipedije na hrvatskom jeziku.¹¹⁵

U jasnoj referenci na brojne članke koji su pokušali ublažiti ulogu NDH, hrvatske fiktivne nacističke države,¹¹⁶ lokalni je Wikipedijin projekt opisan kao „Naci Wikipedija“ ili „NDH-pedija“.¹¹⁷

Stavovi izraženi u vodećim hrvatskim i regionalnim medijima nisu dvojili da je situacija na Hr.WP-u nanijela ozbiljne štete ugledu Wikipedije.

U 2013. godini, medijska izvješća ponukala su tadašnjeg ministara znanosti i obrazovanja da upozori studente i školarce da ne koriste hrvatsku inačicu internetske enciklopedije.

- S druge strane, portali bliski radikalnim desničarskim političkim skupinama žestoko su branili povijesni revizionizam i narative koji su predstavljeni u nekima od najspornijih članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku. Tekstovi objavljeni na ovim portalima tvrdili su da su osporeni članci otkrili činjenice namjerno skrivene od javnosti i ponudili jedinstvenu perspektivu duge hrvatske borbe za neovisnost.
- Godine 2021., svi vodeći mediji su naširoko izvjestili da se projekt na hrvatskom jeziku počeo obnavljati te da nove inačice važnih članaka više ne sadrže revizionističke narative.^{118 119} Desno orijentirani

---

¹¹⁰ Boban Petrović, Janko Međedović, Olivera Radović, Sanja Radetić Lovrić, Conspiracy Mentality in Post-Conflict Societies: Relations With the Ethos of Conflict and Readiness for Reconciliation; Europe's Journal of Psychology 2019, Vol. 15(1), 59–81 <https://ejop.psychopen.eu/>

¹¹¹ Članak o Gdansku na Hr.WP iz 2018: <https://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Gdanjsk&diff=5055384&oldid=4922242>

¹¹² Jutarnji list: [NAZI WIKIPEDIA I HITLEROV NAPAD NA POLJSKU Kako je moguće da se u hrv. Wikipediji nađe teza da je Hitler Poljsku napao zbog genocida nad Nijemcima](#)

¹¹³ Referenca na naslov autorskog komentara o problemima na Hr.WP-u objavljenog na platformi Wikipedia Signpost. [Wikipedia:Wikipedia Signpost/2019-08-30/Opinion](#)

¹¹⁴ [Historical negationism](#) (En.WP; Povijesni negacionizam)

¹¹⁵ Jutarnji list: ['NDH NIJE BILA TOTALITARNA, ŽRTVE U JASENOVCU POBILI SU PARTIZANI' Desničari preuzeli uređivanje hrvatske Wikipedije](#)

¹¹⁶ Balkan Insight: [How Croatian Wikipedia Made a Concentration Camp Disappear](#)

¹¹⁷ Novosti: [Endehapedia](#)

¹¹⁸ Jutarnji list: Kuburin pad: [Dobio je globalnu kontrolu, a njegovi se sljedbenici, sada bez vođe, povlače](#)

¹¹⁹ Indeks.hr: [\[Indeks\] „Hrvatska Wikipedija konačno prestaje biti ustaško ruglo“](#)

medijski portali također su izvjestili o skorašnjim promjenama, komentirajući ih kao cenzuru i povratak titoizma.^{120 121}

---

¹²⁰ <https://www.hkv.hr/vijesti/jugo-ostavtina/35829-hrvatsku-wikipediju-preuzela-grupa-disidenata.html> (HKV: (in Croatian) The New Wikipedia: Tito, the Statesman; Pavelić, the Dictator.

¹²¹ <https://narod.hr/svijet/suosnivac-wikipedije-pokrece-alternativnu-platformu-zbog-njenog-ostrog-skretanja-ulijevo> (Narod.hr: (in Croatian) Wikipedia's Co-founder to Launch an Alternative Platform to Counter the Encyclopaedia's Leftist Bias)

HRVATSKA I JUGOSLAVIJA; KRATKI POVIJESNI PREGLED

Sljedeći povijesni pregled namijenjen je isključivo kontekstualizaciji važnih narativa koji se pojavljuju u člancima na Wikipediji na hrvatskom jeziku u kojima su činjenična točnost i neutralnost bile osporavane tijekom ove procjene, i u brojnim dobro dokumentiranim slučajevima koji su prijavljeni u RfC i u medijima. Povijesni događaji spomenuti u ovom pregledu odabrani su zbog svog značaja i relevantnosti te su u velikoj mjeri određeni temama pregledanih članaka na Hr.WP-u u svrhu ovog izvješća.

- Republika Hrvatska zemlja je u Jugoistočnoj Europi na istočnoj obali Jadranskog mora. Njezina povijest često je bila turbulentna i obilježena težnjom za povratkom davno izgubljene samostalnosti. Hrvatska je od neovisne kraljevine postala dio Habsburške i Austro-Ugarske Monarhije te jedan od osnivača Države Slovenaca, Hrvata i Srba / [Kraljevine Jugoslavije](#) i komunistički upravljane [Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije \(SFRJ\)](#). Godine 1991. stekla je neovisnost putem odcjepljenja od SFRJ-a i naknadnog rata za neovisnost 1991.– 1995.
- Zlosretna Kraljevina Jugoslavije je od samog osnutka, nakon Prvog svjetskog rata (1914.–1918.), bila pogođena političkom nestabilnošću koju su donijeli suprotstavljeni vektori utjecaja u kojima se vizija srpske političke elite o jedinstvenoj državi sukobila s težnjom Hrvatske elite za većom političkom i teritorijalnom autonomijom.
- Podrivena slabim institucijama i autoritarnom vlašću srpske kraljevske dinastije, disfunkcionalna parlamentarna demokracija Kraljevine nije bila sposobna proizvesti održivo političko rješenje za suprotstavljene nacionalizme. Do 1929. država je postala i formalna diktatura¹²². Naknadni atentat na jugoslavenskog kralja od strane ekstremnih nacionalista 1934. godine,¹²³ u kojem su ustaše igrale važnu ulogu, osujetio je demokratske reforme i dodatno raspirio plamen nacionalističkog separatizma. Kad su sile Osovine napale 1941. godine, zemlja je već bila bure baruta.
- Isti temeljni sukob između konkurentnih etničkih nacionalizama i sličan nedostatak demokratskih instrumenata za njegovo rješavanje postat će glasnik smrti za jugoslavensku federaciju nastalu nakon Drugog svjetskog rata, koja se raspala 1991, nakon niza katastrofalnih neuspjeha da se ponovno uspostavi kao demokratska višenacionalna država. To je dovelo do tragičnog građanskog rata čije se posljedice još uvijek osjećaju u regiji.
- Nakon napada sila Osovine, Ustaše, fašistička organizacija predvođena Antom Pavelićem, proglasila je Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH) – fiktivnu nacističku državu koju su poduprle nacistička Njemačka i Fašistička Italija.
- Pitanje neovisnosti te kratkotrajne tvorevine i njezinog položaja u nacionalnoj povijesti pretvorili su se u jedno od najspornijih pitanja u suvremenom hrvatskom društvu. Pokušaj njezinog preoblikovanja u autentični dio dugogodišnje hrvatske težnje za samostalnošću predstavlja bitan dio mitova i teorija zavjere koje propagira radikalna desnica.^{124 125}

---

¹²² [6 January Dictatorship](#) (En.WP; Šestosiječanjska diktatura)

¹²³ [Yugoslav regency](#) (En.WP; Jugoslavensko namjesništvo)

¹²⁴ David Bruce Macdonald. *Balkan Holocausts? Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia*. Manchester University Press 2002. Str. 138-145

¹²⁵ Nebojša Blanuša; *Internal Memory Divided: Conspiratorial Thinking, Ideological and Historical Cleavages in Croatia. Lessons for Europe*; Fakultet političkih znanosti Univerzitet u Zagrebu.

- Polu-autonomna paradržava vodila je mrežu koncentracijskih logora u kojima je sustavno smaknula više od stotinu tisuća svojih građana – Židova, Srba, Roma i političkih protivnika. Prema suvremenim povjesničarima, to je bio jedan od najubojitijih režima u 20. stoljeću.¹²⁶
- Antifašistički pokret otpora doveo je do stvaranja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), višenacionalne federacije koju su predvodili Komunistička partija i Josip Broz Tito, doživotni predsjednik države. Hrvatska je bila jedan od osnivača SFRJ-a i jedna od njegovih šest saveznih jedinica. To antifašističko nasljeđe izričito se priznaje u Ustavu Hrvatske kao jedno od uporišta njezine neovisnosti.
- Hrvatska je 1991. godine proglasila neovisnost nakon formalnog odcjepljenja od SFRJ-a. Tom su se činu usprotivili etnički Srbi, čije su snage uz potporu režima Slobodana Miloševića u Srbiji, iskoristile vatrenu moć Jugoslavenske armije za podjelu teritorija i uspostavu [samoproglashene paradržave](#). Hrvatski je rat za neovisnost završio 1995. godine, nakon dvije vojne operacije^{127 128} koje su ponovno uspostavile državni suverenitet.
- Rat u Hrvatskoj odneo je 22,000 života, prognao i raselio stotine tisuća ljudi i uništio gospodarstvo.¹²⁹ UN-ov Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) donio je niz presuda protiv viših vojnih i političkih srpskih dužnosnika za zločine protiv čovječnosti počinjene tijekom sukoba. Sud je istražio i prenio lokalnom pravosuđu nekoliko eksponiranih slučajeva protiv hrvatskih političkih i vojnih dužnosnika. Hrvatski vojni zapovjednici, koji su komandovali operacijama kojima je okončan rat, bili su predmetom istrage i suđenja od strane ICTY-ja te naposljetku oslobođeni. Rat koji je trajao od 1991. do 1995. godine često je predmetom nacionalističkih tumačenja i još uvijek uzrokuje političke trzavice između Srbije i Hrvatske.
- Još od prvih višestranačkih izbora održanih 1991. godine, hrvatskom političkom scenom dominiraju snažni desni centar i nacionalistička Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Stranka, koja djelomično potječe iz antikomunističke i katoličko-konzervativne hrvatske dijaspe, obnašala je premijersku funkciju u 10 od 12 vlada od 1991. Zahvaljujući tradicionalno snažnoj gravitacijskoj privlačnosti kojom je kooptirao i umjerene konzervativce i zagrižene nacionaliste, HDZ je uspješno prebrodio izborne izazove i izdržao udar rastuće populističke desnice. Od 2012. do 2014. godine, sama stranka je, zajedno s nekoliko viših dužnosnika, uključujući i bivšeg premijera, dovedena pred sud i u konačnici osuđena za korupciju na visokoj razini¹³⁰.
- Međutim, usprkos preprekama i problemima sa sustavnom korupcijom i medijskim slobodama, kako je opisano u izvještajima međunarodnih nadzornih tijela¹³¹ i europskih institucija (razine korupcije i sloboda medija bolji su nego u regiji bivše Jugoslavije, ali lošiji nego u naprednim europskim demokracijama), Hrvatska je danas konsolidirana demokracija s dinamičnom političkom scenom, snažnim građanskim društvom i državnom administracijom koja može organizirati slobodne, pravedne i konkurentne izbore. U 2009. godini, Hrvatska se pridružila NATO-u, a 2013. postala je 28. članica Europske unije.

¹²⁶ Povjesničar Stanley G. Payne tvrdi da su izravna i neizravna smaknuća od strane NDH bila „izvanredni masovni zločin“, koji je, u proporcionalnim omjerima, nadmašio sve druge europske režime osim Hitlerovog Trećeg Reicha. [Independent State of Croatia](#)

¹²⁷ [Operation Flash](#) (En.WP; Operacija Bljesak)

¹²⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Storm (En.WP; Operacija Oluja)

¹²⁹ Yugoslav Wars. (Žrtve rata u Hrvatskoj)

¹³⁰ [Historical negationism/Povijesni negacionizam - Wikipedia](#)

¹³¹ [Croatia: Freedom in the World 2019 Country Report](#); Freedom House

Osnovne informacije u člancima o osuđenim ratnim zločincima

EN

HR

SR

SH

FR

NJEM

ŠPA

<p>Slobodan Praljak (...) bio je bosansko-hrvatski general koji je služio u Hrvatskoj vojsci i Hrvatskom vijeću obrane, vojsci Hrvatske Republike Herceg-Bosne, između 1992. i 1995. godine. Praljak je 2017. proglašen krivim od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) zbog kršenja zakona o ratu, zločina protiv čovječnosti i kršenja Ženevskih konvencija tijekom rata u Hrvatskoj i Bosni.</p>	<p>Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski filozof, sociolog, filmski režiser i vojni zapovjednik, general pukovnik Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane. Bio je predstavnik Ministarstva obrane Republike Hrvatske u Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni i Hrvatskom vijeću obrane (HVO) te zapovjednik stožera HVO-a 1993. Osudio ga je Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji. Slobodan Praljak prekinuo je izricanje drugostupanjske presude ispijanjem otrova iz bočice u sudnici Haškog suda za ratne zločine, rekavši da nije kriv.</p>	<p>Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski filmski režiser, političar, vojni dužnosnik i osuđeni ratni zločinac, poznat po tome što je obnašao funkciju generala Hrvatske vojske tijekom rata u Hrvatskoj, a zatim generala Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u sukobu između Hrvata i Bošnjaka kada su snage pod njegovim zapovijedanjem srušile Stari most u Mostaru 1993. godine.</p>	<p>Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski filmski režiser, političar, vojni dužnosnik i osuđeni ratni zločinac, poznat po tome što je obnašao funkciju generala Hrvatske vojske tijekom rata u Hrvatskoj, a zatim generala Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u sukobu između Hrvata i Bošnjaka kada su snage pod njegovim zapovijedanjem srušile Stari most u Mostaru 1993. godine.</p>	<p>Slobodan Praljak, (...) bio je bosansko-hrvatski pisac, režiser, dužnosnik i političar. Osuđen je od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Počinio je samoubojstvo pri izricanju presude kojom je potvrđena njegova presuda po žalbi.</p>	<p>Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski režiser i vojni vođa tijekom ratova u Hrvatskoj i Bosni. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) optužio ga je za sudjelovanje u nekoliko ratnih zločina tijekom obnašanja funkcije generala Hrvatskog vijeća obrane (HVO). 2004. godine doveden je pred sud, a 2013. i 2017. godine osuđen je kao ratni zločinac u prvom i drugom stupnju na 20 godina zatvora, što je izbjegao tako što je počinio javno samoubojstvo u sudnici.</p>	<p>Slobodan Praljak (...) bio je bosansko-hrvatski političar, inženjer i vojni dužnosnik koji se istakao tijekom rata u Bosni, koji je dio ratova u Jugoslaviji. Bio je jedan od šest optuženika koje je optužio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) u vezi s ratnim zločinima koji su počinjeni u nadležnosti Hrvatske Republike Herceg-Bosne. Počinio je samoubojstvo ispijanjem cijanida tijekom sjednice na kojoj je sud potvrdio njegovu presudu na 20 godina zatvora.</p>
--	---	--	--	---	---	--

Bruno Stojić (...) je bosansko-hrvatski političar **osuđen od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY)**. Njegov sudski proces, uz sudjelovanje pet suoptuženih bosansko-hrvatskih političara koji su djelovali u entitetu Hrvatske Republike Herceg-Bosne tijekom rata, završio je tako što je on proglašen krivim i osuđen na 20 godina zatvora.

Bruno Stojić (...), hrvatski političar iz Bosne i Hercegovine. Godine 1992., Mate Boban imenovao ga je zapovjednikom stožera Hrvatskog vijeća obrane. Godine 1993., prebačen je u Ured za proizvodnju oružja i vojne opreme.

NIJE DOSTUPNO

NIJE DOSTUPNO

NIJE DOSTUPNO

Bruno Stojić (...) je bosansko-hrvatski političar. Tijekom rata u Bosni obnašao je viši politički položaj ministra obrane u samoproglašenoj Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni. **Nakon rata je, zajedno s ostalim vođama entiteta, optužen od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju za razne ratne zločine, uključujući zločine protiv čovječnosti, a osuđen je 2013. na 20 godina zatvora.**

<p>Tihomir Blaškić (...) umirovljeni je general Hrvatskog vijeća obrane (HVO) koji je služio tijekom rata u Bosni i rata između Hrvata i Bošnjaka. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) optužio ga je za ratne zločine, a 2000. osuđen je na 45 godina zatvora. U srpnju 2004., ICTY je po žalbi utvrdio da ne postoji njegova zapovjedna odgovornost u većini optužbi, stoga je njegova kazna smanjena na devet godina zatvora.</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) bivši je general Hrvatskog vijeća obrane (prije rata, on je bio časnik u Jugoslavenskoj armiji (JNA)). Diplomirao je na Vojnoj akademiji u Beogradu 1983., a 2008. magistrirao na Fakultetu elektrotehnike i računalstva u Zagrebu. Bio je kapetan u JNA. Otišao je iz JNA 12. kolovoza 1991. na početku srpske agresije na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, i pridružio se HV-u i HVO-u. Dana 27. lipnja 1992. imenovan je zapovjednikom HVO-a u Operativnoj zoni Srednje Bosne. Imao je čin pukovnika.</p>	<p>Tihomir Blaškić, poznat i kao Tihofil, (...) bio je zapovjednik stožera HVO-a u Mostaru, a za zločine počinjene tijekom rata u BiH, Haški ga je sud osudio na nekoliko godina zatvora.</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) General Hrvatskog vijeća obrane (predratni časnik u JNA). Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) osudio ga je na devet godina zatvora zbog ratnih zločina u Lašvanskoj dolini tijekom sukoba Hrvata i Bošnjaka.</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) bivši je hrvatski general iz Bosne i Hercegovine osuđen za ratne zločine. Od 1992. do 1994., bio je zapovjednik hrvatskih snaga u središnjoj Bosni i Hercegovini, a posebno tijekom sukoba Hrvata i Bošnjaka. Godine 1994. postao je general, a 1995. inspektor obrane Generalskog zbora Hrvatske vojske (HV).</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) bio je zapovjednik (od 1994. general) Hrvatskog vijeća obrane HVO-a od 1992. do 1995. godine. Blaškić je zapovijedao HVO-om u Lašvanskoj dolini u središnjoj Bosni, gdje su uglavnom obitavali Bošnjaci i Hrvati. Između svibnja 1992. i siječnja 1993. porasle su napetosti između tih dviju zajednica. U travnju 1993., hrvatske oružane snage na čelu s Blaškićem napale su razne bošnjačke zajednice u dolini.</p>	<p>Tihomir Blaškić (rođen 2. studenog 1960. godine u Kiseljaku, Bosni i Hercegovini, Jugoslaviji) bio je bosansko-hrvatski vojni dužnosnik Hrvatskog vijeća obrane, koji je osuđen od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju za ratne zločine.</p>
--	--	--	--	--	---	---

Ratko Mladić (...) je osuđeni ratni zločinac i bosansko-srpski general pukovnik koji je predvodio vojsku Republike Srpske (VRS) tijekom ratova u Jugoslaviji. Godine 2017. proglašen je krivim od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) zbog počinjenja ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.

Ratko Mladić (...) je osuđeni ratni zločinac koji je zapovijedao jugoslavenskim snagama u Hrvatskoj, a kasnije i srpskim snagama u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. **Županijski sud u Zadru osudio ga je u odsutnosti na 20 godina zatvora za ratne zločine. 26. svibnja 2011. uhićen je u selu Lazarevo u blizini Zrenjanina.**

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju osudio je Ratka Mladića na doživotnu kaznu zatvora za genocid (dvije točke optužnice), zločine protiv čovječnosti (pet točaka optužnice) i ratne zločine (četiri točke optužnice) u prvostupanjskoj presudi 22. studenog 2017., koje je počinio u svojstvu najviše rangiranog generala u

Ratko Mladić (...) je srpski general, zapovjednik Glavnog stožera vojske Republike Srpske (1992. – 1995.) i jedan od srpskih vođa tijekom raspada Jugoslavije. Tijekom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, zapovijedao je nizom ključnih vojnih operacija.

Mladićev je prvi zadatak bio sa skopskim garnizonom iz okruga Treće armije 27. rujna 1965., gdje je zapovijedao postrojbom 89. pješadijske pukovnije s činom pukovnika. Dobio je čin pukovnika 25. prosinca 1980. u Operacijskom nastavnom odjelu komande skopskog garnizona. Potom je bio imenovan zapovjednikom 39. pješadijske brigade u Stipu.

Ratko Mladić (...) jugoslavenski i bosanski general. Od 1991. do 1995., igrao je važnu ulogu u ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U potonjem je bio zapovjednik vojske Republike Srpske u BiH.

ICTY ga je optužio za odgovornost za masakr u Srebrenici 1995. godine, kao i za druge ratne zločine između 1992. i 1995. godine, zbog čega je 22. studenog 2017. osuđen na doživotnu kaznu zatvora. [2] Bio je u bijegu od 1995. do 2011. godine.

Ratko Mladić (...) bio stožerni zapovjednik vojske bosanske Republike Srpske (VRS) u ratu u Bosni 1992. – 1995. **Mediji ga nazivaju „krvnik Balkana”.**

26. svibnja 2011., nakon 15 godina bijega, srpska ga je policija uhitila u Lazarevu (Vojvodina, Srbija). Izručen je Haagu pet dana kasnije kako bi se pojavio pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju; njegovo je uhićenje bio preduvjet za integraciju Srbije u EU. **ICTY ga je 22. studenoga 2017. osudio za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona ili običaja rata.**

Ratko Mladić (...) je bivši bosansko-srpski general i osuđeni ratni zločinac koji je od 1992. do 1996. obnašao funkciju stožernog zapovjednika vojske Republike Srpske.

Osuđen je za brojne ratne zločine i zločine protiv čovječnosti tijekom rata u Bosni, uključujući gotovo četverogodišnju opsadu Sarajeva i masakr u Srebrenici počinjen u srpnju 1995. gdje je ubijeno više od 8000 bosanskih muškaraca i mladića. Mladić je optužen pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) od 1995. za genocid nad Bošnjacima koji je planirao u suradnji s Radovanom Karadžićem.

Ratko Mladić (...) je bivši stožerni zapovjednik vojske Republike Srpske (VRS) za vrijeme rata u Bosni između 1992. i 1995. godine.

Rođen je tijekom Drugog svjetskog rata i odgojen u atmosferi rata i nacionalističkih težnji. Čovjek sa snažnom ličnošću, pod utjecajem ubojstva svoga oca tijekom svjetskog sukoba i samoubojstva svoje 23-godišnje kćeri 1994. godine, pridružio se veoma mladoj Jugoslavenskoj narodnoj armiji, a njegova je karijera imala nevjerojatan uzlet.

1996. godine, zajedno s ostalim vođama bosanskih Srba optužen je za ratne zločine i genocid od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) u

vojsci Republike Srpske
radi uspostave
Republike Srpske.

Haagu zbog opsade
Sarajeva u kojoj je život
izgubilo više od 10.000
ljudi te zbog masakra u
Srebrenici u kojem je
više od 7.000
bosanskih muškaraca i
dječaka ubijeno 11.
srpnja 1995., što je
najveći masovni pokolj
u Europi od Drugog
svjetskog rata.

Dodatak

1. Popis Zahtjeva za mišljenje (RfC) tijekom ove procjene

1. [Requests for comment/Croatian Wikipedia - User Suradnik13 - blocking and deleting – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/hrvatska Wikipedija – korisnik Suradnik13 – blokiranje i brisanje – Meta (2008.)
2. [Requests for comment/Croatian Wikipedia - User: Dalibor Bosits case – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/hrvatska Wikipedija – Korisnik: Slučaj Dalibora Bositsa – Meta (2009.)
3. [Requests for comment/Croatian Wikipedia-misuse of admin tools by User:Kubura - Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/hrvatska Wikipedija – Zlouporeba administratorskih od strane korisnika:Kubura – Meta (2010.)
4. [Requests for comment/2013 issues on Croatian Wikipedia – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Problemi s hrvatskom Wikipedijom iz 2013. – Meta (2013.)
5. [Requests for comment/2013 issues on Croatian Wikipedia/Evidence – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Problemi s hrvatskom Wikipedijom iz 2013./Dokazi – Meta (2013.)
6. [Requests for comment/2013 issues on Croatian Wikipedia/Evidence/Content – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Problemi s hrvatskom Wikipedijom iz 2013./Dokazi/Sadržaj – Meta (2013.)
7. [Requests for comment/2013 issues on Croatian Wikipedia/Evidence/Conduct – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Problemi s hrvatskom Wikipedijom iz 2013./Dokazi/Ponašanje – Meta (2013.)
8. [Requests for comment/Hard line nationalism on the Croatian Wikipedia – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Zagriženi nacionalizam na hrvatskoj Wikipediji – Meta (2015.)
9. [Requests for comment/Administrator abuse on the Croatian Wikipedia – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Zlouporeba administratora na hrvatskoj Wikipediji – Meta (2016.)
10. [Requests for comment/Consistency and bias across different language Wikipedias \(Holocaust example\) – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/Dosljednost i pristranost na Wikipedijama na različitim jezicima (primjer Holokausta) – Meta (2017.)
11. [Requests for comment/Site-wide administrator abuse and WP:PILLARS violations on the Croatian Wikipedia – Meta](#)/Zahtjevi za mišljenje/zlouporeba administratora diljem stranice i WP: povreda STUPOVA na hrvatskoj Wikipediji – Meta (2019.)
12. https://meta.wikimedia.org/wiki/Requests_for_comment/Global_ban_for_Kubura (2020)

2. Popis članaka pregledanih u tijeku ove procjene

NAPOMENE:

- Sve poveznice upućuju na trenutne verzije članaka na Hr.WP, osim ako nije drugačije naznačeno.

- Svaki pregledani članak komparativno je analiziran zbog promjena u sadržaju kroz vremenski okvir koji pokriva razdoblje između siječnja 2013. i travnja 2021. Svaki je članak također uspoređen sa odgovarajućim verzijama na engleskom, francuskom, španjolskom, njemačkom, srpskohrvatskom, srpskom i bosanskom jeziku (ako je dostupno).
- Nedavne promjene u zajednici Hr.WP rezultirale su brisanjem nekih članaka pregledanih tijekom ove evaluacije.

Tema: Drugi svjetski rat	Napomene
1. Nezavisna drzava Hrvatska	
2. Vlada Nezavisne Države Hrvatske – Wikipedija	
3. Ante Pavelić – Wikipedija	
4. Ustaška nadzorna služba – Wikipedija	
5. Ustaška obrana – Wikipedija	
6. Oružništvo (NDH) (Ver. 2020)	
7. Crna Legija (Ver. 2020)	
8. Ustaški sabirni logori – Wikipedija	
9. Sabirni logor Stara Gradiška (Ver. 2020)	
10. Koncentracijski logor Jasenovac (Ver. 2020)	
11. Mile Budak – Wikipedija	
12. Andrija Artuković – Wikipedija	
13. Eugen Dido Kvaternik – Wikipedija	
14. Ivo Rojnica (Ver. 2020)	
15. Dinko Šakić (Ver. 2020)	
16. Rafael Boban (Ver. 2019)	
17. Miroslav Filipović (Ver. 2021)	
18. Jure Francetić (Ver. 2019)	
19. Josip Frank (Ver. 2020)	
20. Ustaške djevojke	Samo na hrvatskom
21. Ženska loza ustaškog pokreta	Samo na hrvatskom
22. Hrvatski narodni otpor	
23. Miro Barešić (Ver. 2020)	
24. Rudolf Prskalo – Wikipedija	
25. Bleiburška tragedija (Ver. 2020)	
26. Svibanjska katastrofa (Ver. 2021)	Samo na hrvatskom
27. Pokolj na Kočevskom Rogu – Wikipedija	
28. Hrvatski hercegovački Blajburg	Samo na hrvatskom
29. Križni put (1945.)	
30. Ante Beljo – Wikipedija	
31. Srbi u NDH (Ver. 2020)	Samo na hrvatskom
32. Srbi u NDH: Broj žrtava (Ver. 2020)	EN, FR, DE, ES, SR imaju poseban članak – „Genocid nad Srbima u NDH“
33. Holokaust u NDH (Ver. 2020)	
34. Christophe Dolbeau	
35. Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac	Samo na hrvatskom
36. Jasenovački mit	Samo na hrvatskom
37. Igor Vukić – Wikipedija	Hrvatski novinar; negator Jasenovca

38.	Ante Periša – Wikipedija	Hrvatski filozof; tajnik Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac
39.	Stjepan Razum (Ver. 2019)	Predsjednik Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac
40.	Roman Leljak (Ver. 2019)	
41.	Huda Jama	
42.	Hrvatski oslobodilački pokret (Ver. 2020)	HOP je službeni nasljednik ustaškog pokreta
43.	Hrvatska (Buenos Aires)	Časopis hrvatske dijaspore (Argentina)
44.	Nezavisna Država Hrvatska (Toronto)	Časopis hrvatske dijaspore (Kanada)
45.	Ivan Alilović (Ver. 2020)	Hrvatski književni povjesničar; sadašnji lider HOP-a

Tema: Jugoslavija

Napomene

46.	Josip Broz Tito – Wikipedija	
47.	Jugokomunistička propaganda	Članak obrisan travnja 2021)
48.	Jugoslavenski komunistički zločini nakon završetka Drugog svjetskog rata (Ver. 2020)	
49.	Titoizam (Ver. 2020)	
50.	Jugokomunizam – Wikipedija	
51.	Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije – Wikipedija	

Rat u Jugoslaviji

52.	Pokolj u Lovasu	
53.	Mostar – Wikipedija	
54.	Stari most u Mostaru (Ver. 2020);	
55.	Bošnjačko-hrvatski sukob: Dolina Lašve (Ver. 2020)	
56.	Hrvatska Republika Herceg-Bosna – Wikipedija	
57.	Vitez (BiH) – Wikipedija	
58.	Široki Brijeg – Wikipedija	
59.	Ljubuški – Wikipedija	
60.	Bosanskohercegovački Hrvati u ratu u Bosni i Hercegovini – Wikipedija	Samo na hrvatskom
61.	Bošnjačko-hrvatski sukob – Wikipedija	
62.	Logor Dretelj – Wikipedija	
63.	Hrvatske obrambene snage – Wikipedija	
64.	IX. bojna "Rafael vitez Boban" – Wikipedija	
65.	Pokolj u Ahmićima – Wikipedija	
66.	Pokolj u Gospiću	
67.	Pokolj u Tovarniku 22. rujna 1991. – Wikipedija (wikipedia.org)	
68.	Масакр у Сребреници — Википедија (Sr.WP članak)	
69.	Operacija Lukavac 93 — Vikipeđija, slobodna enciklopedija (Sr.WP članak)	
70.	Operacija Krivaja (Sr.WP)	

71.	Lov na Gotovinu	
72.	Bruno Stojić – Wikipedija	
73.	Tihomir Blaškić (Ver. 2020)	
74.	Dario Kordić	
75.	Jadranko Prlić	
76.	Milivoj Petković	
77.	Mladen Naletilić Tuta (Ver. 2020)	
78.	Slobodan Praljak (Ver. 2020)	
79.	Valentin Ćorić (Ver. 2020)	
80.	Dragoljub Ojdanić (Sr.WP članak)	
81.	Duško Tadić (Sr.WP)	
82.	Goran Jelisić (Sr.WP članak)	
83.	Ljubisa Beara (Sr.WP članak)	
84.	Milan Lukić (Sr.WP članak)	
85.	Milan Martić (Sr.WP članak)	
86.	Milan Babić (Sr.WP članak)	
87.	Mile Mrkšić (Sr.WP članak)	
88.	Milomir Stakić (Sr.WP članak)	
89.	Momčilo Krajišnik (Sr.WP članak)	
90.	Nebojša Pavković (Sr.WP članak)	
91.	Nikola Šainović (Sr.WP članak)	
92.	Radislav Krstić (Sr.WP članak)	
93.	Radoslav Brdjanin (Sr.WP članak)	
94.	Radovan Karadžić (Sr.WP članak)	
95.	Ratko Mladić (Sr.WP članak)	
96.	Sredoje Lukić (Sr.WP članak)	
97.	Sreten Lukić (Sr.WP članak)	
98.	Stanislav Galić (Sr.WP članak)	
99.	Stojan Župljanin (Sr.WP članak)	
100.	Veselin Šljivančanin (Sr.WP članak)	
101.	Vinko Pandurević (Sr.WP članak)	
102.	Vojislav Šešelj (Sr.WP članak)	
103.	Vujadin Popović (Sr.WP članak)	
104.	Zdravko Tolimir (Sr.WP članak)	
Druge nacionalističke / desničarske teme		Napomene
105.	Hrvatska šutnja (Ver. 2020)	
106.	Hrvatska stranka prava (1919.)	
107.	Čista stranka prava – Wikipedija	
108.	Stranka prava – Wikipedija	
109.	Ante Starčević – Wikipedija	
110.	Hrvatsko kulturno vijeće – Wikipedija	
111.	Studia croatica – Wikipedija	
112.	Hrvatski tjednik (Zagreb) – Wikipedija	
113.	Hrvatsko nacionalno etičko sudište – Wikipedija	Samo na hrvatskom
114.	Za dom – Wikipedija	
115.	Hrvatski istinski preporod – Wikipedija	
116.	Rashrvaćivanje (Ver. 2020)	Samo na hrvatskom
117.	Detuđmanizacija – Wikipedija	Samo na hrvatskom
118.	Jugokomunizam – Wikipedija	Samo na hrvatskom

119.	Istospolna seksualnost	Samo na hrvatskom; Stranica obrisana svibnja 2021
120.	Homoseksualnost – Wikipedija	
121.	Istospolni brak – Wikipedija	
122.	Pobačaj (Ver. 2020)	
123.	Katolički pogled na pobačaj – Wikipedija	
124.	Katolički pogled na kontracepciju – Wikipedija (Ver. 2013)	Samo na hrvatskom
125.	Katolički pogled na umjetnu oplodnju	Samo na hrvatskom
126.	Antirodni pokret (Ver. 2019)	Sadržina članka „Rodna ideologija“
127.	Dženderist – Wikipedija	
128.	Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji – Wikipedija	
129.	Vesna Pusić (Ver. 2019)	
130.	Slavko Goldstein – Wikipedija	
131.	Ivo Goldstein (Ver. 2021)	
132.	Dubravka Ugrešić (Ver. 2018)	
133.	Žarko Puhovski	
134.	Propaganda (Ver. 2020)	
135.	Dezinformacija (Sr.WP članak)	
136.	Gdanjsk (Ver. 2018)	
137.	Antifašizam – Wikipedija	
138.	Komunizam (Ver. 2018)	
139.	Katoličanstvo u Hrvata Bosne i Hercegovine – Wikipedija	
140.	Europska migracijska kriza 2015. (Ver. 2020)	
141.	Aleksandar Vučić	
142.	Velikosrpska ideologija (Ver. 2020)	
143.	Holokaust (Ver. 2020)	
144.	Hrvatski holokaust (Ver.2020)	Samo na hrvatskom
145.	Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (Ver. 2020)	
146.	Miljenko Jergović (Ver. 2020;)	
147.	Ivica Đikić (Ver. 2020;)	
148.	Ante Tomić (novinar) (Ver. 2018)	
149.	Zlatko Hasanbegović (Ver. 2020)	
150.	Bruna Esih	
151.	U ime obitelji (Ver. 2020)	
152.	Brak	
153.	Brak u Hrvatskoj	Samo na hrvatskom
154.	Studia croatica – Wikipedija	Časopis hrvatske dijaspore (Argentina)